

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
RÍMSKOKATOLÍCKA CYRILOMETODSKÁ BOHOSLOVECKÁ FAKULTA

Výchovno-evanjelizačné pôsobenie na adolescentov v mimoškolskom prostredí

© Mgr. Martin Krška :-)

www.ruksak.sk

NITRA 2008

Obsah:

Úvod	4
1. Adolescencia	5
1.1. Všeobecná charakteristika adolescenta	5
1.2. Duševný svet mladých	8
1.3. Hlavné problémy adolescentného veku	12
1.3.1. Vytváranie identity	13
1.3.2. Mravné postoje	15
1.3.3. Láska a sex	16
1.3.4. Generačné rozpory	19
1.3.5. Skúsenosť stretnutia	21
1.4. Štyri veľké oblasti vývojových potrieb a záujmov adolescentov	22
1.4.1. Hľadanie vlastného miesta vo svete	22
1.4.2. Túžba po veľkých výkonoch	24
1.4.3. Vytváranie životného názoru a štýlu	26
1.4.4. Služba	29
2. Mimoškolské prostredie	30
3. Požiadavky na realizáciu výchovy	33
3.1. Pedagogické zásady a požiadavky	33
3.2. Výchovný projekt, ciele, úlohy a metódy	35
4. Tri dimenzie výchovy v kontexte výchovno-evanjelizačnej práce	36
4.1. Obsah výchovy	36
4.2. Vzťah a komunikácia vo výchove	39
4.2.1. Vzťah medzi vychovávateľom a mladým človekom	39

4.2.2. Hranice a riziká výchovného vzťahu	41
4.2.3. Pedagogická komunikácia	42
4.2.3.1. Špecifikum komunikácie s dospelými	44
4.2.4. Participatívny prístup	46
4.3. Prostredie výchovy	47
5. Evanjelizovanie a výchova mladého človeka	49
5.1. Postoje mladých ľudí k náboženstvu a viere	50
5.2. Ohlasovanie evanjelia	52
5.3. Výchova vo viere	54
5.4. Katechéza	56
5.5. Animácia	59
5.6. Výchova zážitkom	62
5.7. Terénna práca	64
6. Vychovávateľ a animátor	65
Zoznam použitej literatúry	68

Úvod

V dnešnej sekularizovanej spoločnosti sme konfrontovaní s množstvom rôznych a protichodných informácií. Mladí ľudia sú preto často zmätení a nevedia sa zaradiť alebo majú problémy osvojiť si hodnoty, ktoré uznávali alebo uznávajú staršie generácie. Považujem preto za podstatnú otázku: „Ako sa priblížiť k dospievajúcim ľuďom, pomôcť im pri hľadaní pravdy, hodnôt, zmyslu života a viery? Ktorý prístup je vhodný?“ Často vidíme aj u ľudí, zodpovedných za prácu s mladými v pastorácii, určitú nechuť alebo neschopnosť pustiť sa do sveta mladých, pretože je to špecifické a náročné. No kresťanská výzva „ohlasovať evanjelium všetkým ľuďom“ a s tým súvisiaca výchova človeka v ľudskom a kresťanskom rozmere je neprehliadnuteľná. Preto sa v mojej práci snažím priblížiť ku komplexnosti špecifickej práce s mladými v adolescentnom veku. To sa však nezaobíde bez poznania základných psychických procesov a charakteristík, ktoré sú pre daný vek typické alebo všeobecne platné. Z tohto dôvodu v práci venujem psychológii adolescentov relatívne dosť miesta, s prihliadnutím najmä na tie skutočnosti, ktoré sú pre pochopenie dospievajúcich z hľadiska výchovy vo voľnom čase podstatné.

Výchovno-evanjelizačné pôsobenie na mladých vnímam ako výchovný (pedagogický) proces, kde stojí na jednej strane človek – vychovávateľ (nemusí ísť nutne o školeného pedagóga) a na druhej strane mladý dospievajúci človek, s ktorým je vychovávateľ (pedagóg, animátor) ochotný tráviť voľný čas a tak na neho kladne pôsobiť a ponúkať mu (často implicitne) aj evanjeliové posolstvo, minimálne svojim osobným príkladom a životom.

Mojou aspiráciou je, aby teoretické poznatky prezentované v tejto práci mohli slúžiť ako východiskové body pre praktickú prácu s dospievajúcimi ľuďmi v teréne.

1. Adolescencia

Termín *adolescencia* je odvodený z latinského slovesa *adolescere* (dorastať, dospievať, mohutnieť). Označenie *adolescenti* (typické pre psychológiu) sa u nás voľne zamieňa s označením *dospievajúci* alebo *dorast* (typické pre lekárske vedy) a tiež so širším označením *mládež* (charakteristickejšie pre sociológiu a pedagogiku). Termínom *adolescencia* máme na mysli obdobie od 15 do 20-22 rokov života človeka.¹

1.1. Všeobecná charakteristika adolescenta

„V tomto období je mladý človek najkrajší, telesne i duševne najsviežejší, najdychtivejší a najbystrejší. Berie svoj život zodpovedne a slobodne do svojich rúk. (Aj keď vieme, že tomu tak zďaleka vždy nie je, ale môže a má sa to stať, pretože je to ideálny program adolescencie.) Zároveň je však obdobie dospievania ťažké a plné rozporov. Adolescent sa má vyznať sám v sebe a nájsť svoje miesto vo svete, overiť si, čo dokáže a čo vydrží, nájsť seba samého v nejakom presvedčení a životnom programe. Má dokončiť prípravu ku spoločenskému uplatneniu v práci alebo urobiť dôležité rozhodnutia v tomto smere (vstup na vysokú školu). Vo vzťahu k druhému pohlaviu má prežiť niečo viac než obyčajné okúzlenie, niečo, čo bude prinajmenšom vážnym hľadaním, pokusom poznať a dať sa poznať. To sú veľké úlohy a netreba sa diviť, že v sebe adolescenti mávajú mnoho zmätku a neujasnenosti. Ich hľadanie býva bolestné. Býva spojené s vážnymi osobnými krízami, kotrmelcami a vylomeninami, ktoré ako vonkajší pozorovatelia ťažko chápeme a ako rodičia (i učitelia) ťažko odpúšťame. Až koncom obdobia sa obvykle objavuje

¹ Datovanie počiatku ako aj ukončenia adolescencie v odborných publikáciách je veľmi relatívne. V celosvetovom merítku sa stále častejšie používa označenie adolescencie ako obdobia medzi detstvom a dospelosťou, ktoré sa potom ďalej delí na tri fázy: časnú adolescenciu (10-13 rokov), strednú adolescenciu (14-16 rokov) a neskorú adolescenciu (17-20 rokov, prípadne aj dlhšie). Ja sa vzhľadom na špecifikum mojej práce budem držať vymedzenia adolescencie ako obdobia od 15 do 20-22 rokov, kde beriem do úvahy tradičné delenie v európskej psychológii, kedy sa oddeľovalo obdobie adolescencie od pubescencie (11-15 rokov). (Por. Macek, P.: *Adolescence*, Portál, Praha 2003², str. 9-10)

radostnejšie ladenie, prevláda pocit vnútornej sily, mladosti a krásy, dochádza k citovému a rozumovému prehĺbeniu a ukludneniu.“²

Aby sme správne chápali postoje, správanie a hodnoty adolescentov a aby naše výchovno-evanjelizačné snahy boli plodné, musíme sa pozrieť na objektívne správanie ľudí v danom vývinovom období.

Mladí dospievajúci ľudia túžia po názorovej nezávislosti, pokúšajú sa odmietat' vplyv prostredia, učia sa rozlišovať. Postupne, smerom k dospelosti, sa stávajú viac tolerantnejší a otvorenejší aj pre iné názory a dokážu akceptovať druhého človeka. Túžia po silných zážitkoch (tu môžu nastať problémy s alkoholom, cigaretami, drogami) a vyhľadávajú dobrodružstvá.³ Hľadajú svoj originálny štýl (účesom, obliekaním, vyjadrovaním sa). Postupne si budujú svoj hodnotový systém, často spochybňovaním hodnôt, ktoré si osvojili v rodine, škole alebo náboženskou výchovou. Väčšinou je dospievanie obdobím prvých intímnych vzťahov – ide o prvé stretanie sa v dvojici často krátkodobé. Väčšinu času už mladí ľudia netrávia s rodinou, ale s priateľmi (je tu silná potreba dôvernej osoby). Snažia sa rozširovať svoj intelektuálny obzor, majú radi diskusie, ktoré ich môžu obohatiť alebo sa týkajú ich problémov. Niekedy sa u nich tiež prejavuje absolútny nezáujem o intelektuálnu prácu, čo často súvisí s problémami afektívnosti. Majú nové záujmy a koníčky, čo dokáže niekedy prekryť všetky povinnosti, najmä potrebu učiť sa. Je u nich silná tendencia preháňať a šokovať, dať najavo, že už nie sú deti.

Pre život dospievajúcich majú dôležitý význam rôzne iniciačné obrady, ako napr. stužková, získanie vodičského preukazu, maturita. Tiež je to čas nástupu pre ozajstné hodnoty a uvedomenie si, že dôležité nie je to, čo človek má, ale to, čím je. Postupne premýšľajú o možnosti žiť samostatne, no zároveň si kladú otázku, či sú dost' silní niest'

² Říčan, P.: *Cesta životem: vývojová psychologie*, Portál, Praha 2006², str. 191

³ Ak šikovný vychovávateľ dokáže motivovať mladých ľudí k nejakým „rozumným“ dobrodružstvám, často sa tak môže predísť niektorým závažným výstrelkom; výhodou je aj začlenenie mladého človeka do sociálnej skupiny v rámci určitej výchovnej organizácie (napr. Slovenský skauting, ...)

zodpovednosť za niečo alebo za niekoho. Uvedomujú si náročnosť života dospelých a preto napriek tomu, čo sľubuje dospelosť, nie každý sa do nej ponáhľa.⁴

Vo vzťahu k budúcim možnostiam sa adolescenti cítia slobodní. Vedia, že si môžu vybrať, ale niektoré role nechávajú momentálne radšej nenaplnené. Odklad riešenia do budúcnosti môže byť výrazom nechuti zvoliť nejakú definitívnu alternatívu alebo obranným mechanizmom v situácii, kedy je vhodné riešenie nedostupné. No zameranie na budúcnosť veľmi neovplyvňuje aktuálne prežívanie. Subjektívny význam súčasnosti je v súlade s potrebou moratória.⁵ Adolescenti žijú naplno a prítomnosť pre nich nemá len zmysel prípravy na blízku budúcnosť. Súčasnosť i budúcnosť sú rovnako dôležité. Budúcnosť je akcentovaná skôr vtedy, pokiaľ je aktuálna situácia neuspokojujúca a budúcnosť je anticipovaná ako obdobie definitívneho, samozrejme idealizovaného vyriešenia všetkých problémov. Keď naopak budúcnosť vyvoláva veľkú neistotu a úzkosť, bude adolescent v rámci moratória preferovať súčasnosť. V tomto smere sa líšia postoje dospievajúcich od postojov rodičov, ktorí mnohokrát až preceňujú význam budúcnosti. Podľa nich by sa jej mala podriaďiť prevažná časť súčasnej aktivity.⁶

Adolescencia nie je jednoduchým obdobím života. Mladý človek hľadá miesto vo svete, overuje si, čo dokáže a čo vydrží, snaží sa vynasť vo svete i sám v sebe, hľadá postoj ku svetu, budúce povolanie, stáleho životného partnera i životný a duchovný program. Na všetky otázky však nenájde jednoduchú odpoveď a tiež nie je s každou odpoveďou spokojný. Hľadanie ciest do života nebýva priamočiare. Dospievajúci musí skúšať rôzne možnosti, narážať na slepé cesty, dopúšťať sa chýb, dostávať sa do kríz a nie je možné vyhnúť sa prešľapom či nedomyslenému alebo naivnému konaniu. Dospelý pozorovateľ

⁴ Por. Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 21-23

⁵ *Psychosociálne moratórium* je termínom, ktorý vyjadruje skutočnosť, že mnohým adolescentom sa javí dospelosť veľmi náročná alebo málo príťažlivá a preto ju chcú odložiť. Moratórium je výrazom potreby niečo zastaviť, zabrzdiť. (Por. Vágnerová M.: *Vývojová psychologie*, Portál, Praha 2000)

⁶ Por. Vágnerová M.: *Vývojová psychologie*, Portál, Praha 2000, str. 254

mnohé nechápe, pretože už zabudol na vlastné dospievanie a tápanie a dostáva sa s adolescentom do konfliktov, ktoré sú často zbytočne vyhrotené do prestížnej roviny.⁷

1.2. Duševný svet mladých

V dospelosti chápeme zrelosť väčšinou ako zodpovednosť, ktorú človek preberá za seba. Z tohto pohľadu sú potom mladí ľudia len na ceste k takto chápanej zrelosti. Dynamickú premenu osobnosti v mladom veku môžeme zoskupiť do troch veľkých úloh: objavenie vlastného ja, polozenie základov životného plánu (projektu) a začlenenie sa do daného životného prostredia. Sú to výzvy, ktoré sa u mladého človeka v danej etape vývoja nevyhnutne prihlásia a ako vnútorný dynamický popud zavedú mladého človeka z detstva do dospelého veku.⁸ Vychovávateľ tu môže mladého človeka nenápadne usmerniť správnym smerom, no len vtedy, ak si získa u mladého človeka dostatočnú dôveru. Tu je potrebné mať veľa trpezlivosti, vedieť prehliadnuť rôzne urážky a narážky, a najmä treba vedieť dať najavo, že život a problémy mladých ľudí sú nám blízke a chceme sa nimi zaoberať. Nie teoretizovať, napomínať (aj keď to niekedy tiež treba), moralizovať, ale s odvahou sa pustiť do sveta mladých. Tu vychovávateľ bez mladíckeho ducha len málo dosiahne. Preto je rozumné uvažovať nad vyjadrením don Bosca: „*Vychovávateľia nech milujú, čo sa páči mladým a mladí budú milovať to, čo sa páči vychovávateľovi.*“⁹

Musíme mať odvalu úprimne milovať mladých ľudí a až potom sa môžeme snažiť s nimi pracovať a ponúknuť im nové obzory. Naša komunikácia s mladými musí byť zapálená, oduševnená a prirodzená. „*Mládež, to je niečo krehkého, a hneď tak nám na kadečo neskočia. Je na nás, aby sme dali do súladu naše životy a naše skutky s našimi slovami.*“¹⁰ Musíme vedieť ponúknuť a zúročiť naše skúsenosti, výstupy aj pády, aby sme

⁷ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 113

⁸ Por. Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 29

⁹ Don Bosco; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/page1.htm>

¹⁰ G. Gilbert; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/page1.htm>

vedeli mladým ľuďom úprimne povedať: „Takto sa dá, takto možno tiež, ale takto určite nie.“ A oni, ak je náš vzťah k nim úprimný, pochopia. No musia cítiť, že sme autentickí a hovoríme o niečom, čo naozaj žijeme alebo o čo sa aspoň úprimne snažíme.

Objavenie vlastného ja treba chápať ako objavenie tých osobitných vlastností, ktoré definujú jedinca ako osobu odlišiteľnú od všetkých ostatných. Dospievajúci mladý človek sa obracia do vlastného vnútra, objavuje subjektívny svet. Tento obrat dovnútra má aj sprievodné javy, ktoré sa prejavia navonok ako uzavretosť, ktorá je tak charakteristická pre dospievajúcu mládež a egocentrické problémy. Otázky sa orientujú hlavne na vlastné hodnoty a na hľadanie odpovedí na otázky: „prečo vlastne existujem?“, „čo je cieľom a zmyslom života?“. To je tajomstvo vážneho problému vytvorenia vlastnej osobnosti (individuácie). V skratových alebo chorobných prípadoch to môže viesť až k samovražde. Miernejšou formou zahĺbenia sa do seba je písanie denníka, písanie nekonečne dlhých listov a e-mailov monológového charakteru, básnické pokusy. Je to obdobie dramatického dotyku s tajomstvom človeka. Práve preto sú dospievajúci mladí ľudia veľmi vnímaví k nadprirodzeným veciam. V pätnásť-šestnásťročnom veku sú časté mladícke „návraty k viere“.¹¹

Tu sa potom vynára otázka, prečo v tomto čase Cirkev mladých ľudí stráca. Mnohí odchádzajú s nezáujmom, náboženský život nič im nedáva, berú ho ako pokrytecký, neautentický, nezaujímavý. A pritom psychologické procesy, ak to tak môžeme vyjadriť, sú práve teraz naklonené prijatiu, upevneniu a rozšíreniu Absolútna v srdciach mladých, pretože túžia po nepoznanom a sú otvorení pre prijatie veľkých ideálov. Naša „ponuka viery“ sa im nesmie ponúkať ako slabý odvar detskej viery, prispôsobenej pre dospievajúcich, ani ako formálne náboženstvo. Je nutné ponúknuť hlboké a osobné spoločenstvo s Ježišom Kristom, bez zbytočného formalizmu, na ktorý sú mladí ľudia zvlášť alergickí. A netreba sa báť ponúknuť náročnosť evanjeliového života. Dospievajúci človek plný ideálov a nedočkavosti chce ísť proti prúdu. Prečo by nemohol ísť proti prúdu

¹¹ Por. Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 29-30

zmaterializovaného a individualistického sveta s horlivosťou kresťana? Účelom evanjelizácie je práve vnútorná premena človeka. „Cirkev evanjelizuje vtedy, ak sa snaží obrátiť osobné i kolektívne ľudské svedomie jedine silou a božskou mocou posolstva, ktoré hlása, a ak sa usiluje premeniť aj všetku činnosť, ktorú títo ľudia vykonávajú, spolu s ich životom a prostredím, v ktorom žijú.“¹²

Vynára sa nám tu teda otáznik, ktorým sa musia kompetentní ľudia v pastorácii zaoberať. Prečo dospievajúci človek túži po nadprirodzených veciach, hľadá zmysel života a my mu nedokážeme alebo nevieme ponúknuť kompetentné odpovede prezentované štýlom, ktorým by mladý človek dané veci mohol a chcel pochopiť a prijať? Prečo je Cirkev vnímaná ako zaostalá a nemoderná? Cirkev a ľudia v rámci nej, zodpovední za pastoráciu mladých ľudí sa musia neustále snažiť lepšie vnímať „znamená časov“¹³ a nutnosť pristupovať k mladým novým pedagogicky správnym spôsobom.¹⁴

Evanjelizácia musí byť dynamický proces, ktorý síce čerpá z Prameňa a z tradície ohlasovania, no Cirkev musí neustále hľadať nové a lepšie spôsoby, ako pristúpiť bližšie k tým, ku ktorým je poslaná. Nemôžeme sa uspokojiť s vyjadrením, že mnohí mladí nechcú prijať vieru, keď im ju ponúkame nevhodným a pre nich odpudzujúcim spôsobom.

Druhým prejavom procesu, resp. vnútorného zápasu vytvorenia vlastnej osobnosti je „túlavý pud“. Vonkajšie blúdenie je vyjadrením vnútornej potreby, že človek sa musí odtrhnúť od všetkého a od každého na to, aby sa stal sám sebou. Nastupuje tu zvýšená citlivosť a s tým súvisiaca zraniteľnosť. Potreba uznania a lásky ženie mladého človeka

¹² Pavol VI.: *Evangelii nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 25

¹³ Aby mohla Cirkev zodpovedne plniť svoje poslanie, „jej povinnosťou je ustavične skúmať významy časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela odpovedať spôsobom každej generácii primeraným na večné otázky človeka o zmysle terajšieho a budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu.“ (GS 4)

¹⁴ Veľkou a častou chybou v kontexte výchovno-evanjelizačnej činnosti v rámci voľného času je nekompetentnosť ľudí, či už v oblasti teologických vedomostí, alebo (a najmä) v oblasti pedagogických a psychologických poznatkov, čo znižuje efekt činnosti a v konečnom dôsledku často kazí aj evanjelizačnú prácu. Preto pri tejto zodpovednej práci ide „o potrebnú pedagogickú kompetenciu, o odbornosť proti improvizácii, diletanstvu alebo amatérstvu. Dnešné antropologické vedy, psychológia, sociológia, dávajú väčšiu možnosť poznať nielen celkový stav mládeže, ale aj subjektívne situácie jednotlivcov. Nepostačí len poznanie z literatúry, ale bude potrebné priame poznanie zo skúsenosti.“ (Dermek A.: *Don Bosco vychovávateľ*, strojopis pre vnútornú potrebu SDB, str. 182)

živelnou silou späť k ľuďom. Ale tu ide predovšetkým o akceptovanie samého seba: dospievajúci jedinec nechce byť „druhoradým“ človekom. Je to obdobie veľkých snov, prevratných myšlienok o premene sveta.

Ďalším prejavom rodiaceho sa vlastného ja je potreba samostatnosti, emancipácie. Mladý človek odvracia od seba názor a predstavu, ktorú si o ňom vytvorili druhí, odmieta programy a cesty, ktoré mu druhí ponúkajú. Ciele si vytyčuje sám. Experimentuje, skúša seba samého – to je vlastný, „subjektívny“ cieľ. Preto v mnohých „pochabostiach“ mladosti zbytočne hľadáme motívy. Sotva existujú, okrem spomínaného experimentovania. Dospievajúci človek sa dokáže (nezriedka na veľké prekvapenie rodičov) z jedného dňa na druhý odvrátiť od doteraz samozrejmych hodnôt, ideálov, ľudí, prostredia. To však nie je dielom jedného okamihu, ale dôsledkom dynamického vývoja, ktorého logiku by sme mohli približne formulovať takto: musím konať tak, aby som ja bol pánom každej situácie.¹⁵

Dospievajúci hľadajúci mladý človek sa potrebuje v tomto vývinovom období v určitom význame aj „emancipovať od viery“. *„Mladý človek si stále viac uvedomuje sám seba, svoje vzťahy s inými ľuďmi, podrobuje všetko nelútostnej kritike logického rozumu, ktorého silu práve fascinovaný objavuje. V tejto etape začína mladý človek úplne zákonite pochybovať o hodnotách, ktoré doteraz vyznával – a to veľmi úspešne. Vieme už totiž, že jeho „vierovyznanie“ spočívalo naozaj prevažne iba vo vonkajšej príslušnosti „niekam“ a na dodržiavaní nejakých vonkajších pravidiel. Pri kritickom skúmaní tohto stavu nie je problém dospieť k záveru, že zvyk ‘odrecitovať nejakú akože modlitbu’ sám o sebe predsa nemôže mať nejaký duchovný dopad a pod. Mladý človek odmieta tieto formálne a inštitucionálne prvky ako neautentické a prežitie a často pohŕda tými, ktorí sa nimi ešte stále riadia. To je skeptická stránka tejto etapy. Individuálna je preto, že mladého človeka neuspokojuje ‘príslušnosť niekam’ na úrovni inštitúcie, organizácie, či cirkvi a hľadá miesto, kde by jeho vzťah mohol byť úplne osobný. Toto obdobie je ale zároveň aj veľkým obdobím hľadania – hľadania skutočných hodnôt, niečoho, čo je*

¹⁵ Por. Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 31-32

reálne, autentické, hlboké. (...) Práve toto hľadanie môže urobiť z tejto fázy nebezpečnú a bolestivú etapu života – pokiaľ sa mladý človek nedočká skutočnej pomoci! Práve táto pomoc často zlyháva. Ak mladý človek nedokáže nájsť v tomto období autentickú duchovnú skúsenosť, zostane možno skeptikom nadosmrti. (...) Je čas vystúpiť vyššie a dotknúť sa Boha!“¹⁶

Vypracovanie životného cieľa, životného programu alebo aspoň polozenie jeho základov, je druhou veľkou úlohou obdobia dospievania. Nemôžeme toto však stotožňovať s voľbou povolania. Ide tu predbežne len o stanovenie cieľa, ktoré sa však vzťahuje na celý život. Dôležitá je vnútorná motivácia, ktorá toto urguje a udržiava.

Tretou veľkou úlohou dospievania je začlenenie sa do osobitného životného prostredia. Doteraz bol svet okolo mladého človeka „daný svet“. Teraz sa z neho musí stať osobná skutočnosť, čiže „akceptovaný svet“. To je dlhšie trvajúci proces a jeho konečnou stanicou je doba dospelosti.¹⁷

1.3. Hlavné problémy adolescentného veku

Dobrý vychovávateľ alebo človek, ktorý chce kompetentne evanjelizovať, sa musí zaujímať o problémy mladých ľudí, s ktorými chce pracovať. Mladého dospievajúceho človeka trápia často úplne odlišné skutočnosti ako dospelého skúsenejšieho človeka. Náš výchovný prístup k nim preto musí akceptovať všetky skutočnosti a komplikácie, ktoré sa v danej vývinovej etape dospievania objavujú. Potom môžeme dúfať, že s pomocou Božej milosti bude naša výchovno-evanjelizačná práca v mnohých prípadoch úspešná.

¹⁶ Pikala M.; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/vzkl.htm>

¹⁷ Por. Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 31-32

1.3.1. Vytváranie identity

Ide tu o zložitý proces hľadania vlastného ja a o odpoveď na stále viac sa vtierajúcu otázku: „Kto skutočne som?“. Poňatie samého seba sa utvára už od detstva, ale v adolescencii úsilie o pochopenie vlastného ja vrcholí. Sebapoňatie sa utvára často v strete s vrstovníkmi, rodičmi, vychovávateľmi, autoritami i s celou spoločnosťou. Cieľom je: spoznať seba samého, rozoznať svoje sily, porozumieť svojim citom, pochopiť kam patrí, kam smerujem, pre koho a pre čo žijem, v čom je zmysel môjho života. Mladý človek chce byť zodpovedný za svoje činy a nájsť vlastné miesto vo svete. Chce poznať svoje základné motívy, hodnoty, ktoré si cení, vedieť o situáciách, ktoré sú preňho ťažko zvládnuteľné. Potrebuje dobre odhadnúť, čo dokáže dnes a čo chce dokázať v budúcnosti pre seba i pre iných.¹⁸

„Pri vytváraní našej vlastnej identity hrajú dôležitú úlohu dva faktory: spoločenské prostredie, v ktorom žije dospievajúci jedinec a určitý vnútorný, nezastaviteľný impulz, ktorý ho ženie ku stále väčšej samostatnosti. Avšak v podstate oba slúžia tomu istému cieľu: dosiahnutie dospelosti mladého človeka v danej spoločnosti, v ktorej dokáže prevziať zodpovednosť za seba i za druhých.“¹⁹

„V každom človeku žije určitý celok poznatkov a pocitov vzťahujúcich sa na samého seba. Podstatnú úlohu pri jeho vytvorení hrá pozorovanie jednotlivca, ako ho vidia iní. Pozorovanie človeka zamerané na to, akého ho vidí určitá konkrétna skupina, nazývame 'subjektívnou verejnou identitou'. Jednotlivec má toľko verejných identít, koľko skupín pozná. Je presvedčený, že každá z týchto skupín ho vidí iným spôsobom. Nakoniec si na základe skúseností získaných s týmito rôznymi ľuďmi vytvorí o sebe určitý vnútorný pojem, akési jadro, ktoré znamená jeho osobný, subjektívny pojem o samom sebe.“²⁰

¹⁸ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 122

¹⁹ Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 41

²⁰ Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 42

Je toho veľmi veľa, čo by mal adolescent pochopiť a premyslieť. Mnohým sa to nepodarí, iní sa nedokážu odpútať od starých detských istôt a pozrieť sa pravde do očí. Ďalších čaká dlhý proces, v ktorom musia vyskúšať mnohé cesty a dopustiť sa mnohých omylov než nájdú sami seba. A mnohí vlastnú identitu neobjavia a s obtiažami ju hľadajú i v ďalších životných etapách.²¹

Vyvstáva tu otázka, či je možné v adolescencii nájsť svoju identitu, teda spoznať seba samého. Odpoveďou je – nie. Ide však o to, aby sa mladý človek po tejto ceste pustil, premýšľal o sebe, o svojich činoch, myšlienkach i túžbach, aby sa snažil žiť podľa vlastného presvedčenia a hľadal svoje poslanie. A nie je to ľahká cesta, mnohí potrebujú pomocnú ruku a prijmú ju väčšinou len od svojich vrstovníkov, alebo od ľudí, ktorých si vážia.²²

„Identita sa prejaví v tom, aký pojem si vytvoríme sami o sebe. Tento pojem obsahuje nielen pozitívne prvky a vlastnosti, ale vzťahuje sa aj na negatívne rysy. K jeho vzniku je potrebný pevný rámec, ktorý garantuje trvalosť a dôslednosť. Tento pevný rámec zaručuje hierarchia hodnôt. Preto otázku identity nemožno oddeliť od problému hodnôt. K tomu totiž, aby náš pojem o samom sebe mohol byť pevným pilierom našej osobnosti a zároveň aby sme sa dokázali orientovať v stále sa meniacom svete bez toho, aby sme stratili pocit rozdielu medzi sebou a vonkajším svetom, musíme zostať verní určitým základným hodnotám. Tieto hodnoty človek nenachádza v sebe, ale hľadá ich v realite života, čiže hľadá objektívne hodnoty. Tým sa zároveň vráti k mystériu života, ktorý mu bol darovaný, čiže k nadprirodzenej dimenzii.“²³

²¹ „Identitu môžeme definovať aj ako vedomie osobnej jedinečnosti.“ (Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 45)

²² Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 122-123

²³ Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 51

1.3.2. Mravné postoje

S vytváraním identity úzko súvisí mravný vývoj v adolescencii. Mladý človek je v morálnom cítení absolutista a neuznáva výnimky. Stanoví si, čo je dobré a správne, vytýči si vysoké ideály, chce podľa nich žiť a naráža na neskutočné množstvo prekážok. Rovnako tak posudzuje aj ostatných – aj oni by mali žiť úplne dokonale, ale zisťuje, že skutočnosť je iná. Teraz prichádza nebezpečný moment: keď si uvedomí, že absolútne ideály sú náročné a len výnimočne uskutočniteľné. Tu môže dôjsť ku kríze a k „morálnej opici“. Adolescent sa prikloní k cynizmu či bezohľadnému egoizmu. Inokedy dôjde k predčasnému zmiereniu sa so svetom a k prijatiu bežných noriem správania bez snahy o nápravu. Niekomu sa vyvinie silný hlas svedomia, ktorý ho koriguje a vedie k mravne poctivému jednaniu. Svoje omyly si uvedomuje, pripustí si ich, dokáže ich ľutovať a naprávať. Práve to by malo byť cieľom výchovy a seba výchovy v dobe dospievania.²⁴

Dôležitou otázkou a tiež určitým vážnym problémom dnešnej doby je oblasť sexuálnej morálky mládeže. V prvom rade treba podotknúť, že mladí ľudia to majú s orientáciou v tejto oblasti ťažké. Médiá prezentujú väčšinou uvoľnenú sexuálnu morálku ako „normu normálnosti“, no často je to v diametrálnom protiklade s kresťanskou morálkou, teda tou, ktorú my kresťania považujeme za vhodnú a správnu v kontexte spásy, no ktorá sa často mladým ľuďom javí ako obmedzujúca a ako taká, ktorá brzdí cestu šťastia. Už to, že Učiteľský úrad Cirkvi sa vyjadruje k určitým otázkam sexuality, sa niektorým javí ako zasahovanie do ich slobody.²⁵ V tomto smere je potrebné veľmi citlivo ale otvorene diskutovať s mladými, aby sme im ponúkli kresťanský pohľad vo

²⁴ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 123

²⁵ „Boh je pôvodcom i darcom sexuality. Práve vtedy, ak sa pohlavný život neberie ako Boží dar, začína jeho bludná cesta, jeho hrubé a často násilné zneužívanie i nepochopenie. Preto Cirkev musí o tejto oblasti života hovoriť. Žijeme v takej dobe, keď to ľudia nechcú. Pre mnohých je to nepohodlné z viacerých dôvodov. Predovšetkým aby ich netrápilo svedomie. Chcú žiť bez vedomia Božej prítomnosti, bez zodpovednosti, len na spôsob živočíšnych vzťahov.“ (Baláž R., Štiavnický A.: *Milovať bez lásky a sexu?*, DACO, Jozef Mikloško, Bratislava 1997, str. 39)

veciach sexuálnej morálky a najmä by sme sa mali snažiť mladých pohnúť k takému konaniu, ktoré bude zodpovedať v rámci možnosti kresťanským zásadám.²⁶

Mladý človek je však ešte len na ceste k premene na morálny subjekt a preto sa treba vyhnúť prílišnému moralizovaniu a snažiť sa chápať aj morálku mládeže ako morálku pokusov, morálku experimentovania. *„To neznamená, že mladých ľudí možno oslobodiť od každej zodpovednosti, ale to, že ich skutky nesmieme posudzovať v ich izolovanosti, ale treba ich hodnotiť z hľadiska úplnosti života mladého človeka. Inými slovami, skutočný zmysel hriechu a morálnej zodpovednosti treba vyčítať zo všeobecného, základného zamerania a nie z jednotlivých skutkov.“*²⁷

U dospievajúceho ide o veľký vnútorný boj o morálku. Veľkou pomocou je, ak sa podarí mladému človeku nájsť buď pozitívny vzor, alebo dobre fungujúcu skupinu, v ktorej nie je ponechaný sám na seba. V skupine a v reálnych medziľudských vzťahoch sa učí mravnosti všedného dňa, ľudskému spolužitiu, sociálnej opore a vzájomnej pomoci. Je to preto veľká výchovná šanca pre kvalitne fungujúcu mládežnícku skupinu, ktorá môže ovplyvniť mravný život svojich členov, a to často na celý život.²⁸

1.3.3. Láska a sex

Láska je v dospievaní veľká téma – šťastná i zložitá. Máva rôzne podoby: intenzívne zážitky, radosti i smútky, nádeje i sklamanie, romantiku i cynizmus. Mladý človek zháňa informácie, odbornú literatúru, hľadá poučenie u starších kamarátov či kamarátok, ale len výnimočne u rodičov či vychovávateľov. Tu je priestor pre starších priateľov – kvalitných vedúcich skupín v mládežníckych organizáciách alebo

²⁶ Treba priznať, že mladý človek, ktorý obhajuje kresťanský pohľad na sexualitu, alebo sa tak snaží žiť, je často v skupine rovesníkov zosmiešňovaný a vyhlasovaný za zaostalého a „zo stredoveku“. Je to problém najmä v liberálnejšom a morálne uvoľnenejšom prostredí. No je tu potom príležitosť aj takýmto spôsobom (ktorý však môže byť pre dospievajúceho ťažký) poukazovať na kresťanské hodnoty svedectvom života.

²⁷ Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 139-140

spoločenstvách. Títo môžu byť veľkou oporou, pokiaľ porozumejú problémom adolescenta a dokážu taktne viesť a citlivo poradiť. Nie je k tomu však jediný a vždy platný návod.²⁹

„Zbližovanie partnerov má mnohé podoby i rôzne dlhé časové rozmery. Od prvých nesmelých pohľadov, slov a dotykov až k intímnemu spolužitiu vedie veľa ciest. Väčšinou sa musí prejsť ´polygamným štádiom´, v ktorom sa partneri zložito a častokrát dlho hľadajú. Získavanie partnera máva často neuvedomelý vedľajší cieľ: dokázať sám sebe vlastnú cenu či hodnotu a predstihnúť svojich súperov. Rozchody môžu byť rýchle, ale môžu mať i tragický charakter. Niekedy vo vzťahu mladej dvojice hrá značnú rolu zvedavosť. Iní sa časom naučia lásku len predstierať a obratne flirtovať. Polygamný charakter adolescentného vzťahu však nie je zákonitý. Nájdeme vzťahy, ktoré trvajú niekoľko mesiacov i rokov, obaja partneri ich silno prežívajú, s úplnou samozrejmosťou myslia na manželstvo a na celoživotné spolužitie. Bývajú to jedinci zodpovední a s prirodzeným sklonom k hlbokým vzťahom. Častokrát však ani takýto vzťah nezostane zachovaný. Rozchod máva dve formy: buď je to ťažké a smutné lúčenie, alebo postupné odcudzenie, pretože vzťah sa prežil a postupne vyhasínal, v mnohých prípadoch preto, že mladí ľudia nemajú skúsenosť so systematickým rozvíjaním a pestovaním partnerského vzťahu.“³⁰

Čo sa týka otázky, čo je príčinou, že prvé sexuálne vzťahy sa dnes objavujú skôr ako v minulosti, dá sa nájsť viacero skutočností: svoju rolu tu hrá skoršie biologické dozretie; nie je zanedbateľný vplyv masovokomunikačných prostriedkov, v ktorých postupne padajú snád' všetky tabu sexuálneho života; chlapci väčšinou uvádzajú, že ich motívom bola zvedavosť; dievčatá sa vyjadrujú, že boli premožené svojim „citom“, alebo ustúpili naliehaniu svojho chlapca, ktorého nechceli stratiť; alebo počúvame, že dospievajúci boli pod tlakom svojich vrstovníkov, ktorí sa vysmievali tým „neskúseným“; alebo sa dozvedáme, že už chceli mať za sebou prvú skúsenosť a sami sebe tak dokázať, že sú skutočne dospelí; tiež sa často objaví tvrdenie, že ich vzťah je tak hlboký a vrúcny, že

²⁸ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 123

²⁹ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 123

³⁰ Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 124

intímny styk je už len jeho logickým zavŕšením.³¹ „Z mnohých výskumov však vieme, že predčasný sexuálny život mávajú jedinci, ktorí sú menej disciplinovaní, zle sa učia, viac pijú a fajčia, v rodine ich poklesky tolerujú, nemajú vyhranené životné vzory, ale ani výrazné záujmy. I tu tušíme v pozadí zle fungujúcu rodinu, dlhodobé výchovné omyly a malý záujem o výchovu vlastných detí.“³²

V otázke sexuality očakávajú mladí od vychovávateľa (rodiča, učiteľa, ...) jasnú informáciu. Tá sa bohužiaľ príliš často obmedzuje len na poučenie biologického rázu. A pritom city a citovosť majú veľký význam, pretože sexualita preniká celú osobnosť. Myslíme a konáme ako bytosti pohlavné. Pohlavný vzťah je zvláštny spôsob vyjadrenia lásky, vyjadrenia nežnosti a úcty, ktorú má obsahovať. Vyžaduje citovú zrelosť, ktorej však človek v tomto veku nie je schopný. Predčasné skúsenosti po sebe zanechávajú pocit neuspokojenia a sklamaní, čo môže neskôr negatívne ovplyvniť rozvoj dospelého človeka i manželského páru.³³

„Cirkev od mladého človeka nič iné nechce, len to, aby zachoval morálku. Pohlavne nech žije, ale v určitej miere. Tu má každý krok svoje zákony a normy. Morálka je na to, aby nám tieto pravidlá vysvetlila a vyčlenila. Škoda je robiť v tomto smere chybné a tragické kroky, ktoré potom majú ďalekosiahle následky pre ďalšiu generáciu. (...) Morálny život, ktorý je takto napadnutý a zdegenerovaný, vytvára generácie oslabené po morálnej stránke. (...) Teda pri výklade sexuálneho života a jeho prejavov nie je Cirkev staromódna, ale len upozorňuje, čo majú ľudia robiť, aby sex a pohlavný život boli skutočne hybnou silou ich života a nie kliatbou a tragédiou ich samých, prípadne následných generácií.“³⁴

„Mladí ľudia si veľmi vážia, ak sa im hovorí nezastretá a úplná pravda, aj v otázkach, ktoré si vyžadujú takt.“³⁵

³¹ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 124

³² Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 124

³³ Mullier Ch.: *Už jím nerozumíme?*, Portál, Praha 1995, str. 44-45

³⁴ Baláž R., Štiavnický A.: *Milovať bez lásky a sexu?*, DACO, Jozef Mikloško, Bratislava 1997, str. 45

³⁵ Baláž R., Štiavnický A.: *Milovať bez lásky a sexu?*, DACO, Jozef Mikloško, Bratislava 1997, str. 46

1.3.4. Generačné rozpory

Tento problém býva často pre rodičov a vychovávateľov bolestivý. *„Ako rodičia túžime po tom, aby nás deti potrebovali; avšak túžbou teenagerov je nás nepotrebovať. Tento konflikt je skutočnosť; stretávame sa s tým denne, keď pomáhame tým, ktorých milujeme, aby na nás boli nezávislí.“*³⁶

*„Adolescent má veľké výhrady voči rodičom i voči celej staršej generácii. Kritika sa môže týkať širokého spektra problémov od základných otázok života až po detaily upratovania v byte. Spory bývajú kruté, adolescent dokáže povedať tvrdé odsúdenia typu: ‘ak žiť ako vy, to radšej nič’. Staršie generácie sa však dopustia veľakrát rovnako krutej reakcie: od blahosklonného ‘len si rozprávaj, však život ťa naučí’, až po ‘ten svet, ktorý vy raz povediete, nechcem vidieť’.“*³⁷

O čo vlastne v rozpore medzi generáciami ide? *„Dospievajúci prestal byť dieťaťom, vstupuje do sveta dospelých, emancipuje sa od rodičov, ale rovnako tak od školy a od detských názorov a postojov. Nemôže už byť dieťaťom, musí sa naučiť rozhodovať o sebe a vyhľadávať svoje miesto vo svete. Musí sa vydať na vlastnú cestu, aj keď táto je plná neistôt a rizík. Sám sebe veľmi nerozumie, chová sa netaktne, nevhodne a nespravodlivo – ale inakšie to nevie. Pokiaľ sa mu nepodarí emancipovať sa od rodičov či od osôb, ktoré ich zastupujú, potom nedospeje a jeho vývoj sa zabrzdí v polovici cesty.“*^{38 39}

³⁶ Dr. Haim G. Ginott in: Faber A., Mazlish E.: *Jak mluvit, aby nás teenageri poslouchali, jak naslouchat, aby nám teenageri důvěřovali*, Computer Press, a.s., Brno 2007, str. 7

³⁷ Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 124

³⁸ Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 125

³⁹ *„Jedným z veľkých psychologických nebezpečenstiev defínitívneho rozvoja je prípad, keď (dospievajúci) nie je schopný alebo keď mu nedajú možnosť a príležitosť na to, aby vyjadril tento zápas o nezávislosť. Je signálom nebezpečenstva, ak dospievajúci mladý človek neprejavuje žiadne známky ‘revolty’, zápasu za nezávislosť.“* (Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 44)

Rodičia a dospelí vidia situáciu do istej miery opačne. V adolescentovi vidia stále ešte nezrelé dieťa, ktoré musí byť vedené a ktorému je potrebné ukazovať a upravovať životnú cestu. Nepochopia, že sa životná situácia v priebehu niekoľkých rokov zmenila. Z dieťaťa sa stal dospelý človek, ktorý musí mať vlastné názory, ale tiež vlastnú slobodu konania. U rodičov je tu často v hre nevedomý strach, že odchodom detí sa stane ich život prázdny a stratí zmysel. Tušia príchod staroby, chceli by ho odvrátiť a ono to nie je možné. V spolužití a komunikácii adolescenta s rodičmi a dospelými dochádza k rôznym stretom a konfliktom. Každodenné spolužitie adolescenta s rodičmi prináša drobné starosti: včasné príchody, upratovanie, denné rozhovory na stále rovnaké témy atď. Malé rozpory narastajú a stanú sa z nich veľké konflikty s prestížnym charakterom, ktoré sa len obtiažne riešia. Práve to prispieva výrazne ku vzniku generačných konfliktov. A riešenie týchto generačných konfliktov je len jediné: snažiť sa o vzájomné pochopenie, toleranciu a nadhľad nad drobnými problémami, ktorým sa nie je možné vyhnúť, ale ktoré je potrebné včas riešiť.⁴⁰

Aj dospievajúci ľudia však potrebujú rodičovskú lásku. *„Rodičia sa nesmú nechať pomýliť nezávislosťou, ktorú ich deti predstierajú. Keď rodičia dajú mladým dospievajúcim úplnú slobodu, príliš sa o deti nezaujímajú, ony berú takéto správanie ako vyjadrenie ľahostajnosti. V ich srdci sa rodí ľútosť. (...) Dospievajúci chcú závisieť od rodičov, ale na iných princípoch ako malé deti. Rodičia nemôžu zaobchádzať s dospievajúcimi ako s malými deťmi. Musia počítať s ich čoraz väčšími hranicami slobody a zodpovednosti. Keď dávajú deťom stále viac slobody, musia poukázať aj na väčšiu mieru zodpovednosti, s ktorou je spojená. Nie je potrebné obmedzovať dospievajúcim slobodu, ale skôr pomáhať im poznávať svoju zodpovednosť. Ak otec a matka dokážu rešpektovať potreby rozvoja dieťaťa a jeho osobný výber a rozhodnutia, vtedy sa pre dospievajúceho človeka stáva závislosť od rodičov niečím samozrejým.“⁴¹*

⁴⁰ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 125

⁴¹ Augustyn J.: *Smádní po lásce*, Dobrá kniha, Trnava 2005, str. 65

Pri práci s adolescentami musíme byť pripravení na často tvrdú konfrontáciu. S tým musíme počítať a nesmieme sa tomu brániť a najmä sa nesmieme báť s nimi komunikovať. Môže to byť aj pre nás dobrou príležitosťou na obrúsenie hrán nášho prípadného myšlienkového a hodnotového stereotypu a zvažovať síce často idealistické ale aj odvážne a priame tendencie mladých. Preto strety s dospievajúcimi môžu byť prínosné pre obe strany výchovného vzťahu.

1.3.5. Skúsenosť stretnutia

Vo vývoji adolescenta býva dôležitý ešte jeden moment – „*je to skúsenosť stretnutia s jedincom významným pre osobný život či s myšlienkou, ktorá človeka náhle osvieti. Takéto stretnutie sa síce každému nepodarí, ale ak k nemu dôjde, znamená to väčšinou významný medzník v živote. V dobe dospievania je človek nesmierne citlivý na vytvorenie silného medziľudského vzťahu. V literatúre sa píše o vnútornej skúsenosti stretnutia, pri ktorej vznikne bratský vzťah, naplnený vzájomne zdieľanými zážitkami. Pri takejto skúsenosti človek prestáva hrať rôzne role, ale je sám sebou bez akejkoľvek pretváranky. Stáva sa úprimným a snád' i lepším. Pri mnohokrát až osudovom stretnutí dvojíc či celej skupiny ľudí sa začne vytvárať vzťah, v ktorom dokážeme prekonať vlastné sebecko, pracujeme na spoločnom diele, ktoré je pre nás cenné, ktoré nás teší a naplno zamestnáva. Objavujeme nové hodnoty, ktoré presahujú naše individuálne prania i ciele a mieria k nadosobným hodnotám, ako je dokonalosť, poriadok, krása, láska či dobro.*“⁴²

Stretnutie môže mať rôzne podoby: stretnutie so životným učiteľom, ktorý mladého človeka nasmeruje;⁴³ stretnutie so životným partnerom, o ktorom vieme, že naše cesty sa natrvalo stretli a vzájomne ovplyvnili; stretnutie s priateľom, snád' akýmsi

⁴² Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 126

⁴³ Dospievajúci jedinec má zvýšenú potrebu, „*aby mal významného (signifikantného) dospelého, s ktorým sa môže stotožniť. Prostredníctvom identifikácie dospievajúci anektuje vlastnosti obdivovaného dospelého. Aby k tomu došlo, je dôležité, aby okrem rodičov prejavili o dospievajúceho mladého človeka trvalý záujem aj iní dospelí.*“ (Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996, str. 46)

dvojníkom, ktorý mi nastavuje zrkadlo, v ktorom sa vidím inými očami; stretnutie so skupinou ľudí, ktorí idú spoločne po vytýčenej ceste a ktorí ma pozvú k účasti; náhodné stretnutie s niekým, kto niekoľkými vetami zmení môj pohľad na svet; stretnutie s veľkým umeleckým dielom, s prírodou na horách či pri tečúcom prameni, ktoré ma inšpiruje k novým myšlienkam; stretnutie so svetom nových myšlienok náboženských či filozofických, ktoré ma zaujmú a osvietia. V dospievaní býva človek na takéto stretnutia mimoriadne citlivý. Spoločné zdieľanie myšlienok, zážitkov i prianí patrí k životným skúsenostiam, ktoré umožnia pochopiť, čo je to život vo vzťahu, v službe a v láske. Pochopenie, ktoré sa ťažko vyjadří slovami, ale môže byť prežité.⁴⁴

1.4. Štyri veľké oblasti vývinových potrieb a záujmov adolescentov

1.4.1. Hľadanie vlastného miesta vo svete

Mladý človek sa snaží veľmi výrazne uplatniť vlastnú individualitu – nápadné vlasy, nápadné obliekanie, nápadné správanie, nápadný slovník s častými prvkami slangu a pod. Túži byť vnímaný ako dospelý, ale svet dospelých odmieta adolescenta prijať ako plnohodnotného partnera. Dochádza k uvoľňovaniu rodinných väzkov, často tu prebieha už spomínaný silný generačný konflikt. Rodičia chcú opatrovať, kontrolovať, poučovať, no mladí chcú mať právo na vlastné názory, samostatnosť a slobodu. Konflikty v rodine si mladý človek vykladá ako nepochopenie, skostnatelosť, nmodernosť „starých“ či ako ich zlú vôľu. Rodičia majú častokrát pocit nevďaku, výchovného neúspechu alebo zámerného provokovania. Postoje oboch generácií sú chybné, ale často bohužiaľ rozumovo i emočne nezvládnuteľné. Podobné konflikty môžu vzniknúť v školách medzi žiakom a niektorým

⁴⁴ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 126

z jeho učiteľov či medzi celou triedou a učiteľom. Tiež sa prejavujú v situáciách bežného života (v dopravných prostriedkoch, v obchodoch a pod.).⁴⁵

Mladý človek býva v tomto veku ohrozený rôznymi rizikami: alkohol, drogy, fajčenie, sexuálna nezdržanlivosť (dnes s nebezpečím nákazy AIDS), pochybné partie, hracie automaty, agresívne skupiny, šikanovanie slabších a pod. Kriminalita tejto vekovej skupiny prudko narastá. Nie sú vylúčené ani rôzne sebapoškodenia až po samovraždy. Vznik týchto javov má svoje korene už v predchádzajúcich vývinových obdobiach, v ktorých bola v rodine, ale i v škole výchova zanedbávaná či zle vedená. *„Rizikové správanie môžeme rozdeliť do dvoch skupín. Jednak môže ísť o správanie poškodzujúce zdravie adolescentov, v druhom prípade je rizikové konanie adolescentov späté s ohrozením spoločnosti, tj. negatívnym vplyvom alebo ujmou spôsobovanou druhým ľuďom. Do oblastí rizikového správania je možné potom zaradiť: preddelikventné správanie a páchanie trestnej činnosti; agresiu, násilie, šikanu a týranie (vrátane rasovej neznášanlivosti a diskriminácie niektorých skupín); užívanie drog (vrátane alkoholu a fajčenia), sexuálne rizikové správanie (vrátane predčasného materstva a rodičovstva); poruchy príjmu potravy; samovražedné pokusy a dokonané vraždy.“*⁴⁶

Vek adolescencie je dobou, kedy končí naivita a mladý človek začína chápať širšie súvislosti v dianí okolo seba. Je to dané väčšinou postupným vzdelávaním. Pri rýchlom raste poznatkov býva mladšia generácia vzdelanejšia než staršia, či presnejšie povedané, máva viac nových informácií. Myslí netradične, dokáže rýchlo reagovať a inteligenčné výkony sú na vrchole. Je úplne pochopiteľné, že sú kritickí – často až príliš kritickí – ku všetkému a ku všetkým. I pri značnej kritickosti však mladý človek hľadá poučenie

⁴⁵ Uvedené generačné rozpory sa väčšinou tlmia okolo 19-teho roku, no niekedy sa konflikty prenášajú na pracovisko, kde mladý človek má tendenciu navrhovať rôzne zmeny, a to väčšinou podľa toho, čo sa naučil v škole. Chce naprávať všetko, čo vidí okolo seba zlého či nerozumného. Jeho sebavedomie býva vysoké, naráža však na strnulý systém, ktorý ho neprijme ako partnera a všetko je pripravené ku zrážke. (Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONSS, Praha 1995, str. 115-116)

⁴⁶ Směkal V., Macek P.: *Utváření a vývoj osobnosti*, Barrister&Principal – studio s.r.o., Brno 2002, str. 194

a častokrát *túži po učiteľovi či po sprievodcovi životom*. Ak ho nájde, môže byť ovplyvnený na dlhú dobu a častokrát i na celý život.⁴⁷

Vlastné miesto vo svete hľadajú mladí ľudia i medzi sebou. Prechádzanie sa po uliciach v nekonečných debatách, množstvo rozhovorov. Je to nevyhnutná potreba, ktorá musí byť uspokojená (a nech nikto nemyslí na to, že musia ráno skoro vstávať...) V často veľmi vášnivých rozhovoroch kryštalizujú pohľady na svet, na ľudské vzťahy či na miesto človeka vo svete a vytvárajú sa postoje i názory, ktoré častokrát majú platnosť pre celý život. Učia sa tiež debatovať, hľadať argumenty, ale i počúvať iné názory a uvažovať o nich.⁴⁸

1.4.2. Túžba po veľkých výkonoch

„V určitom zmysle ide o najpodnetnejšie životné obdobie. Ľudia sú citovo svieži, plní síl a so zdravými aspiráciami, dosiahnuť maximálne výkony. Príroda ukladá človeku zodpovednú úlohu zachovania rodu, ale dnešné dievča, rovnako ako chlapec, hľadá ešte aj osobné naplnenie života, sebarealizáciu v štúdiu a v práci, dostatočné využitie svojich individuálnych potencií. Ide o rozvoj pohybových schopností, utváranie medziľudských vzťahov bez nadmernej závislosti a s potlačeným egoizmom, o ponorenie sa do zmysluplnej činnosti a vytvorenie si vzťahu k prírode a umeniu. Čo všetko bráni takémuto všestrannému rozvoju? Predovšetkým nedostatok podnetov, citová plytkosť, ktorá nenájde potešenie v hlbších sférach života, poskakujúc po povrchu javov a vyžadujúca stupňovanie vonkajších opojení. Hlučnosťou sa snaží prehlušiť vnútorné prázdno, vulgarizmami nahrádza neschopnosť vyjadrovať sa, chemickými látkami a dráždidlami vyvolať zdanlivú bohatosť zážitkov.“⁴⁹

⁴⁷ Autentickí svedkovia evanjelia sú viac ako formálni učitelia náboženstva. Osobný príklad života podľa viery u dospelého človeka môže pri dobrom vzťahu vo veľkej miere ovplyvniť vnímanie a správanie dospelávajúceho človeka v otázkach viery a života.

⁴⁸ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 116-117

⁴⁹ Štúr I.: *Metamorfózy života*, Pre Procter & Gamble, spol. s r. o. vydal Durlák, 2006, str. 55

Nápadným motívom činnosti mladých ľudí vo veku adolescencie je úsilie o dosiahnutie výrazných výkonov. Prejavuje sa v mnohých smeroch, najmä v športe, v tradičných i netradičných športových odvetviach. Nejde len o vrcholové výkony, ale skôr o výhry v menších skupinách. U mnohých býva príznačná snaha o fyzicky náročné výkony v oblasti turistiky: putovanie po horách, poznávanie neznámych krajín, splavy riek.

Túžba po veľkých výkonoch má však svoje riziká. Adolescent často precení sily a neodhadne svoju výkonnosť či výkonnosť ostatných. Pri niektorých podujatiach tak môže dôjsť k úrazom alebo k extrémnemu vyčerpaniu fyzických i duševných síl. Mnohé skúsenosti sa získavajú za veľmi vysokú cenu. Až v neskoršej fáze adolescencie si mladí ľudia uvedomujú možné riziká, dokážu o nich uvažovať a preventívne im čeliť. Mladý človek si často dá poradiť od staršieho a skúsenejšieho sprievodcu, no nesmierne záleží na forme a takte. A samozrejme to závisí aj od dôvery, ktorú má dospievajúci k dospelšej osobe, k priateľovi, vodcovi, učiteľovi, sprievodcovi.

Existujú dve oblasti života, v ktorých môže mladý človek výrazne vyniknúť – špičkový šport a hudba. Vznikajú i zanikajú desiatky kapiel rôzneho charakteru a zamerania. Poslucháči bývajú v analogickom veku a na rôznych hudobných festivaloch a súťažiach sa stretávajú stovky až tisíce mladých ľudí. Väčšinou na nich býva pozitívna atmosféra a vytvára sa silné vedomie generačnej spolupatričnosti.

Nie sú to však len pozitívne činy a aktivity, v ktorých sa uplatňuje snaha po výkone. Stále častejšie sa bohužiaľ stretávame s množstvom negatívnych javov. Partie „pijákov“, ktorí „oslňujú“ svojou odolnosťou k alkoholu, partie násilníkov, priekupníkov drog, ale i zrejmych zločincov nie sú ani zďaleka zanedbateľné. Sú jedinci, ktorí sa predhávajú v sexuálnych skúsenostiach a výsledkom býva promiskuita, prostitúcia, rôzne odchýlky od bežných sexuálnych vzťahov, a to všetko s rizikom ochorenia pohlavne prenášaných chorôb. Opäť je tu na mieste poučenie bez zábran, ale i bez planého moralizovania.

Snaha o výkon môže mať u mladých ľudí rôzne iné formy a podoby: intenzívne štúdium zvoleného odboru, remeselné hobby, práca s počítačmi atď. Začínajú sa presadzovať podnikateľské aktivity, často úplne netradičné, aktivity v politickom živote, ktoré bývajú spojené s presadzovaním extrémnych postojov, zapájanie sa do činností charitatívnych a sociálne prospešných.

Objavuje sa však nové nebezpečenstvo, a to nezamestnanosť mládeže, a tento jav môže viesť k ťažkej demoralizácii časti mladej generácie. Adolescent, ktorý po ukončení školskej dochádzky nenájde pracovnú príležitosť, podľahne dojmu, že spoločnosť o neho nemá záujem a že ho zradila. Sám sa potom začne správať protispoločensky. Iní si zvyknú žiť z podpory, nechajú sa živiť rodičmi, prijímajú len dočasné zamestnania a ani neskôr nepreniknú do sveta práce. Tu je veľmi potrebné zapojenie rovesníkov alebo starších priateľov do pomoci tým mladým, ktorí sa ocitnú v núdzi. Niekedy je potrebné kvalifikovane poradiť alebo ponúknuť sieť priateľských vzťahov.⁵⁰

1.4.3. Vytváranie životného názoru a štýlu

Vek adolescencie je obdobím, kedy sa vytvárajú základné postoje k svetu, k spoločnosti, ale tiež k sebe samému. „*Mladý jedinec sa postupne orientuje vo svete, ale zároveň sa pred ním vynárajú nové otázky. Sú to „večné otázky“ ľudstva o zmysle života, a jeho pôvode a budúcnosti, o mravnosti a spravodlivosti i všeobecne o tom, ako žiť a mnohé iné témy. Vytvoriť si vlastný etický základ, ktorý by umožnil i v neľahkých situáciách správať sa primerane, je snád' najťažšou úlohou adolescenta.*“⁵¹ Ale čo je správne správanie? Hľadanie odpovede býva zložité. Mladý človek hľadá pomoc u rovesníkov, v debatách so staršími, v literatúre, ale aj v praktickom živote či

⁵⁰ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 117-118

⁵¹ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 118

v náboženstve.⁵² Často je mravný ideál zosobnený v niektorej významnej postave. Vtlačí sa do vlastného svedomia, ktoré býva veľmi citlivé, ale potrebuje sa občas vyspovedať z omylov a priestupkov. Spovedníkom môže byť priateľ, kňaz, vodca, alebo aspoň vlastný denník. Nie je to prejav slabosti, ale častokrát je to životná nutnosť.

Morálka dospievajúcich býva často ideálna až utopistická so snahou o úplnú dokonalosť a dôslednosť v konaní. Veľakrát sa zvráti v nezmieriteľnosť k tým, ktorí ich zásady neprijímajú. K tolerancii sa mladý človek prepracováva len pomaly. Tento vek ešte nie je zrelý k nadhľadu nad dňami, k chápaniu cudzích stanovísk, ale i ľudských chýb a slabostí. Kritickým bodom je prechod výchovy v seba výchovu, kedy sa človek usiluje o vzdelanie, poznatky, ale i o mravné správanie na základe vlastných úvah a vlastnej vôle. Často tu však dochádza k rozporu, kedy mladý človek prijme istý ideál, chce ho dosahovať, ale nevie ako. Každodenný život mu kladie množstvo prekážok a nástrah.

Stále naliehavejšie sa v tomto období vynára potreba poznávať svet a ľudskú kultúru. Objavuje sa túžba po vlastnej tvorivosti. Objavuje sa svet rôznych foriem umenia. Návšteva divadiel, koncertov, výstav, čítanie svetových autorov súčasných i minulých svedčí o hľadaní ciest životom. Nesmiernu rolu môže zohrať taktne vedenie a usmerňovanie tejto dravej túžby osvojiť si kultúru sveta a pochopiť hodnoty ľudskej civilizácie.

Ďalším znakom tohto obdobia je vytváranie siete sociálnych vzťahov. Vznikajú pevné vzťahy v skupine, ktoré pri dobrej motivácii prežívajú desiatky rokov a tvoria životné istoty v dospelosti, či dokonca až do obdobia starnutia. Práve vedomie spolupatričnosti a priateľstva je jednou z foriem, ako sa zmocniť sveta. Spoločne sa dá lepšie porozumieť svetu a lepšie sa zvládajú životné nástrahy, ťažkosti či krízy.

⁵² V dospievaní je adolescent citlivý a otvorený pre hľadanie odpovedí o zmysle a zameraní života. Preto úlohou „nosiť radostnej zvesti“ je otvorene, vhodne, no citlivo a taktne objasniť tieto „večné otázky“ v ponímaní kresťanskej viery.

K vytváraníu životného štýlu patrí úplne nutne i vyhľadávanie sexuálnych partnerov. Organizmus je už úplne biologicky vyzretý a pripravený k reprodukcií rodu. Adolescenti sa učia vyhľadávať partnerov, s ktorými si všestranne porozumejú. Existuje množstvo ciest, ako sa vytvárajú partnerské vzťahy: nejasné túžby a tápavé hľadanie; rýchle vzplanutia bez dlhého trvania, často platonické; veľká prelietavosť vo vzťahoch s rýchlym presadením intímnych stykov; pevné vzťahy, ktoré sa pred osemnástym rokom ustália a pretrvávajú desaťročia. Vidíme aj mladé a nezrelé manželstvá, často vynútené nechceným tehotenstvom, vidíme jedincov, ktorí utekajú pred zodpovednosťou a zanechajú bez pomoci slobodnú matku, vidíme mladé dievčatá, ktoré rovnako nezodpovedne opakujú potrat, vidíme tragédie rozvodov, ale vidíme i fungujúce mladé manželstvá, ktoré dokážu prekonať celý rad prekážok bytových, finančných či pracovných a udržať pritom nedotknutý cit lásky pre seba i pre svoje deti.

Hľadanie a vytváranie partnerských vzťahov sa nutne premieta do každej činnosti dospievajúcich (spoločenstvá, partie mladých, kluby) a nesmie byť podceňované či bagatelizované, ale potrebuje taktné vedenie. Pre človeka, ktorý chce s nimi pracovať (učiteľ, vedúci spoločenstva, vodca, sprievodca) je to úloha nesmierne náročná, predpokladá životnú skúsenosť i citlivosť k emočným zážitkom, ale i k emočným zmätkom hľadajúceho adolescenta.

Nemenej dôležitá súčasť života tohto veku je vstup do sveta práce a s tým súvisiaca finančná nezávislosť na pôvodnej rodine. Väčšina mladých ľudí už pracuje a taktiež vysokoškolskí študenti majú skúsenosti z prázdninových brigád, dočasných pracovných úväzkov či z rôznych iných zárobkových činností. Začiatok pracovnej činnosti býva rozpačitý. Mladý človek vstupuje do práce buď s veľkým očakávaním nových skúseností, alebo s presvedčením, že jeho vedomosti sa hneď uplatnia a jeho schopnosti budú naplno využité. Mnohé sa nesplní, čo môže viesť k nebezpečnej demoralizácii. Mimopracovná veľká aktivita sa častokrát potom stáva náhradou za malé pracovné uspokojenie. Takáto motivácia pre záujmovú činnosť však nie je vhodná a nemá dlhé trvanie.⁵³

⁵³ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 118-120

1.4.4. Služba

„V dospievaní sa objavuje u väčšiny ľudí túžba konať dobro a byť prospešný.“⁵⁴

Tento aspekt je veľkou výchovnou výzvou a treba v tom vidieť aj rozmer odpútania sa od vlastných, osobných záujmov a venovať najlepšie sily pre činnosť v záujme druhých ľudí, pravdy i vyšších ideálov.⁵⁵

Služba sebe je prvou oblasťou a patrí tu vzdelávanie, vytváranie vlastnej totožnosti, starostlivosť o zdravie telesné i duševné, hľadanie nápravy na vlastnej životnej ceste a pod. Pokiaľ sa dospievajúci jedinec sústreďí len na túto oblasť rozvoja, upadne do výrazného egocentrizmu, ktorý je príznačnou črtou množstva dnešných ľudí.

Služba blížnemu začína medzi najbližšími. Tu je však citeľné isté ochladenie vzťahov medzi dospievajúcimi a ich rodičmi a blízkymi príbuznými. Je však potrebné hľadať cesty, ako generačné vzťahy udržiavať a pestovať. Ďalej sú tu rôzne sociálne skupiny, do ktorých dospievajúci človek patrí: školská trieda, športový klub, spolupracovníci, neformálna skupina z okolia bydliska a pod., v ktorých je možnosť realizácie túžby konať dobro a byť prospešný.

Najväčším priestorom na službu je práve prostredie, ktorom sa jedinec nachádza: obec, príroda, vlast' atď. Dospievajúci ľudia však často pred sebou vidia veľké ideály a unikne im reálna potreba pomoci v najbližšom okolí. Preto mnohokrát potrebujú naznačenie reálnych možností. Samy potom ostatné domyslia i uskutočnia, a to často s energiou a optimizmom, ktorý je typický práve pre toto vekové obdobie. Kto sa v ňom naučil pracovať pre druhých, tomu sa aktívna služba stane samozrejmom potrebou pre ďalšie životné etapy. Tiež môžeme spomenúť službu Bohu alebo „vyššiemu poriadku“. Objavovanie duchovných dejín, kultúry, debaty o tom, čo je duchovný rozmer ľudského

⁵⁴ Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 120

⁵⁵ Túto túžbu konať dobro a byť prospešný už pred mnohými rokmi vystihol R. Baden-Powel, zakladateľ skautingu, a pri príprave programu pre dospievajúcich chlapcov stanovil ako základné heslo ich činnosti práve „službu“. Práve skauting je vynikajúcim prostriedkom na výchovu a sebvýchovu mladých ľudí, pretože u nich podporuje a rozvíja základné psychologické potreby, ponúka zaujímavý program vo forme projektov a ponúka začlenenie dospievajúcich do sociálnej skupiny, ktorá je slobodne formovaná a schopná pracovať na svojom osobnom raste a zároveň sa venovať aj službe druhým.

života. Ciest k duchovnému životu, ktorý presahuje dočasný život jedinca, je omnoho viac, než si dospievajúci myslí.⁵⁶

2. Mimoškolské prostredie

Pristúpime k vymedzeniu pojmu „mimoškolské prostredie“, v ktorom chceme realizovať našu výchovno-evanjelizačnú prácu. Máme tu na mysli priestor, kde mladí ľudia trávia svoj voľný čas, čiže môžeme tu oddeliť sféru povinností a sféru voľného času, kedy je možné si slobodne vybrať svoju činnosť podľa záujmu každého jednotlivca. „*Pod pojem voľný čas sa bežne zahrňajú: odpočinok, rekreácia, zábava, záujmové činnosti, záujmové vzdelávanie, dobrovoľná spoločensky prospešná činnosť i časové straty s týmito činnosťami spojené.*“⁵⁷

Špecifickou zvláštnosťou voľného času detí a mládeže⁵⁸ je to, že z výchovných dôvodov je žiaduce jeho pedagogické ovplyvňovanie. Mladí ľudia nemajú ešte dostatok skúseností a nevedia sa orientovať vo všetkých oblastiach záujmových činností. Podmienkou účinnosti je, aby toto vedenie bolo nenásilné, ponúkané činnosti príťažlivé, zaujímavé a hodnotné, účasť na nich dobrovoľná.⁵⁹

Prostredie, v ktorom mladí trávia voľný čas, je veľmi rôznorodé. Môže to byť domov, školský klub, rôzne spoločenské organizácie a inštitúcie. Veľa mladých prežíva svoje voľné chvíle na verejných priestranstvách, vonku, na ulici, často bez akéhokoľvek záujmu dospelých. Táto situácia je neuspokojivá a je tým ohrozená ich výchova a niekedy aj ich bezpečnosť. Názor, že výchovu vo voľnom čase plne zabezpečí rodina, je mylný. Pre túto funkciu má rodina nielen nedostatok času, ale chýba jej i potrebné materiálne

⁵⁶ Por. Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONS, Praha 1995, str. 120-122

⁵⁷ Pávková J. et al.: *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002³, str. 13

⁵⁸ Podľa Dohody o právach dieťaťa je dieťaťom jedinec mladší 18 rokov a mládežou je označovaná veková skupina 18-26 rokov (Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002³, str. 13)

⁵⁹ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002³, str. 13-14

vybavenie a tiež odborná kvalifikácia. Rodina tiež nemôže uspokojiť potrebu dospievajúcich združovať sa do skupín rovesníkov. Skúsenosti potvrdzujú, že prevencia je vo výchove účinnejšia a rozumnejšia než náprava chýb a prevýchova. A práve kvalitná výchova vo voľnom čase má preventívny význam.⁶⁰ Z týchto aspektov môžeme vychádzať pri hľadaní ciest, ako sa priblížiť k mladým ľuďom a snažiť sa na nich výchovne pôsobiť a zároveň im ponúknuť evanjeliové poslanstvo alebo ich podporiť a motivovať k praktickému prežívaniu kresťanstva, alebo (v prípade, že kresťanstvo odmietnu), pomôcť im nájsť odvahu a chuť riadiť sa v živote aspoň prirodzeným morálnym zákonom vo svedomí, aby sa tak v priebehu času postupne mohli priblížiť k plnej pravde o živote. *„Pedagogické ovplyvňovanie voľného času (...) je významnou oblasťou výchovného pôsobenia. Poskytuje príležitosť viesť jedinca k racionálnemu využívaniu voľného času, formovať hodnotné záujmy, uspokojovať a kultivovať významné ľudské potreby, rozvíjať špecifické schopnosti a upevňovať žiadúce morálne vlastnosti. Obsah i spôsoby využívania voľného času majú značný význam z hľadiska duševnej hygieny. Spôsoby odpočinku, rekreácie a zábavy sa odráža i v študijných a pracovných výkonoch človeka. Hodnotné a trvalé celoživotné záujmy môžu kladne ovplyvňovať i partnerské vzťahy a výchovu detí v rodine.“*⁶¹

*„Vhodné pedagogické ovplyvňovanie voľného času detí a mládeže je jednou z účinných foriem prevencie tak závažných výchovných problémov, ako sú prejavy agresivity, záškoláctvo, drogová závislosť, gamblerstvo, závislosť na virtuálnej droge, problémy v oblasti sexu.“*⁶²

Výchova mimo vyučovania plní niektoré základné funkcie. Je to *výchovno-vzdelávacia funkcia*, kde prostredníctvom pestrých a zaujímavých činností motivujeme mladých k spoločensky žiaducemu využívaniu voľného času, k získavaniu nových vedomostí, zručností a návykov a tým k rozvoju poznávacích procesov a tiež

⁶⁰ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 13-14

⁶¹ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 37

⁶² Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 37-38

k celoživotnému vzdelávaniu. Na základe praktických činností a skúseností si mladí ľudia vytvárajú vlastný názor na život a na svet. Ďalšou funkciou, ktoré plní mimoškolská výchova, je *zdravotná funkcia*, rôznymi aktivitami sa napomáha vytváraniu zdravého životného štýlu, podnecuje a poskytuje sa príležitosť k výdatnému pohybu na čerstvom vzduchu, umožňuje pobyt v príjemnom prostredí, v pohode, medzi obľúbenými ľuďmi. Ďalej je tu možnosť prežívať radosť a uspokojenie z činnosti, ktorá mladých zaujíma. Potom je tu *sociálna funkcia*. V mimoškolskej činnosti sa vytvárajú bohaté a žiaduce sociálne vzťahy, vytvára sa priestor na výchovnú prácu v čase, kedy rodičia majú iné povinnosti, čím ich zbavuje starostí (aspoň u tých rodičov, čo im na výchove vlastných detí záleží...),⁶³ v mimoškolskom prostredí sa vyrovnávajú rozdiely medzi nerovnakými materiálnymi a psychologickými podmienkami v rodinách a pomáha sa tak najmä mladým z menej podnetného alebo z konfliktného rodinného prostredia, atď. Súčasťou sociálnej funkcie mimoškolskej výchovy je i nácvik komunikatívnych zručností, rozvoj sociálnych kompetencií a zoznamovanie sa s pravidlami spoločenského správania. Netreba zabúdať na *preventívnu funkciu* výchovy. Je však nutné brať do úvahy multidimenzionálne pôsobenie na mládež.⁶⁴ Ide o to, aby sme poskytli mladému človeku bezpečné miesto a pomohli mu tak spojiť utváranie svojej identity a osvojovanie rôznych sociálnych rolí s „niečím väčším“, než je on sám – v zmysle sociálnom ako zapojenie do skupiny rovesníkov, „patriť niekam“, alebo aj v zmysle metafyzickom, ako zážitok transcencie.⁶⁵

⁶³ Subjekty mimoškolskej činnosti a pedagógovia, ktorí sa venujú práci s mladými, si nekladú za úlohu odpútať deti a mládež od rodín. Naopak sa snažia vytvárať neformálne a účinné formy spolupráce. Profesionalita výchovných pracovníkov môže prispieť i k zlepšovaniu úrovne rodinnej výchovy. (Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 33)

⁶⁴ Výchovné pôsobenie musí v sebe zahŕňať preventívnu ale i rozvojovú zložku (Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 42)

⁶⁵ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 39-42

3. Požiadavky na realizáciu výchovy

3.1. Pedagogické zásady a požiadavky

Aby bolo výchovné snaženie úspešné, je potrebné riadiť sa niektorými osvedčenými pedagogickými zásadami. „*Výchovné zásady sú zákonitosťami, ktoré platia vo výchovnom procese. Možno ich považovať za všeobecne platné požiadavky, ktoré treba rešpektovať vo výchovnom pôsobení vychovávateľa. Výchovné zásady vznikli zovšeobecňovaním osvedčených výchovných postupov.*“⁶⁶ Spomenieme aspoň niektoré: *zásada sústavnosti a cieľavedomosti* určuje zámerné pedagogické pôsobenie v sústave na seba nadväzujúcich dielčích krokoch, ktoré smerujú ku stanovenému dlhodobému cieľu (ide o utváranie zručností, návykov a postojov). To predpokladá premyslené plánovanie na základe predchádzajúcich skúseností a odborných poznatkov. *Zásada postupnosti* vychádza z požiadavky, aby pedagóg postupoval od známeho k neznámemu, od jednoduchého k zložitému. *Zásada aktívnosti* požaduje výber takých činností, do ktorých sa môžu zapojiť všetci účastníci, aj keď ich miera zapojenia môže byť rôzna. Pri aktivovaní však musí byť vždy dodržaná požiadavka dobrovoľnosti. *Zásada primeranosti* apeluje na pedagóga, aby pri výbere činností zohľadňoval vek účastníkov, ich fyzickú a mentálnu vyspelosť a ich momentálny stav. Tiež treba brať do úvahy psychohygienu a kontext predchádzajúcich aktivít. *Zásada vyzdvihovania kladných rysov osobnosti*, pochvala, uznanie a ocenenie zvyšujú u mladých ľudí sebadôveru a sú najlepšou motiváciou k ďalšej činnosti.⁶⁷ *Zásada výchovy pre život* poukazuje na úlohu výchovy pripraviť dospelých ľudí na skutočný život, aby boli schopní a ochotní plniť požiadavky a úlohy spoločnosti, rodiny, Cirkvi a ostatných spoločností. *Zásada výchovy pre život* sa realizuje aj procesom seba výchovy mladého človeka. *Zásada výchovy láskou* potvrdzuje, že láska je základom, na ktorom mladý človek rozvíja sebadôveru a schopnosť tvorivého vlastného prejavu. Dôležitým aspektom lásky je spravodlivosť. Podľa *zásady náročnosti a úcty k osobnosti* je potrebné stupňovať požiadavky na vychovávaného

⁶⁶ Burian R., Špánik M.: *Teória výchovy pre kresťanské školy*, Naša tlač, Trenčín 1994, str. 30

⁶⁷ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 47

človeka, pretože iba vtedy bude výchova účinná. Stupňovanie nárokov však musí zodpovedať vekovým a individuálnym osobitostiam jednotlivcov. Kladením požiadaviek na mladého človeka mu prejavujeme dôveru v jeho schopnosti. Nemožno však mladého človeka preceniť (vedie to k strate dôvery vo vlastné schopnosti), ani podceniť (spôsobuje to obmedzenie vývoja mladého človeka). Ako poslednú spomenieme *zásadu účinnosti výchovného pôsobenia*, ktorou sa realizuje spravodlivé hodnotenie správania a konania mladých ľudí. Výsledkom kresťanského výchovného pôsobenia na adolescentov by malo byť ich správanie a konanie v duchu Evanjelia. Účinné môže byť len také pôsobenie, ktoré je láskavé, spravodlivé a mladým človekom akceptovateľné. Rešpektovanie pedagogických zásad urýchľuje výchovný proces a zároveň šetrí energiou vychovávateľa i energiou vychovávaného.⁶⁸

Z charakteru výchovy mimo vyučovania vyplývajú ďalšie špecifické požiadavky, ktoré sa podieľajú na kvalite výchovného pôsobenia. *Požiadavku pedagogického ovplyvňovania voľného času* môžeme chápať ako nutnosť citlivého pedagogického vedenia mladých ľudí k rozumnému využívaniu voľného času. Pedagóg ovplyvňuje náplň voľného času ponukou prostredia, pomôcok, ale i motiváciou alebo vlastnou aktivitou v niektorej záujmovej oblasti. *Požiadavka dobrovoľnosti* je pre prácu s mladými ľuďmi vo voľnom čase podstatná. Znamená dobrovoľnú účasť na ponúknutých činnostiach. Má však určité obmedzenia, často ide o relatívnu dobrovoľnosť. Vytvárame podmienky a navodzujeme situácie tak, aby bol ponúknutý program dobrovoľne prijatý. To predpokladá znalosť a rešpektovanie potrieb a prání mladých ľudí a schopnosť účinnej motivácie. *Požiadavka aktivity* predpokladá vedenie mládeže k aktívnemu podielu vo všetkých fázach činnosti, čiže na plánovaní, príprave, realizácii a hodnotení. Podmienkou je podpora iniciatívy, nápaditosti a samostatnosti. *Požiadavka sebarealizácie* znamená takú štruktúru činnosti, aby každý jednotlivec mohol uplatniť svoje špecifické vlohly a schopnosti a byť tak v niektorej oblasti ľudských činností úspešný. Zážitok úspechu je dôležitý pre zdravý duševný vývin človeka. *Požiadavka pestrosti a príťažlivosti* sa týka obsahu, metód i foriem práce, ich striedaniu. Predpokladá aj rovnováhu medzi organizovanými a spontánnymi

⁶⁸ Por. Burian R., Špánik M.: *Teória výchovy pre kresťanské školy*, Naša tlač, Trenčín 1994, str. 31-33

činnosťami a rešpektovanie individuálnych záujmov a potrieb mladých ľudí. *Požiadavka zaujímavosti a záujmovosti* plní cieľ uspokojovania, podnecovania, rozvíjania, prehlbovania a kultivácie záujmov. Ponúkané činnosti majú zodpovedať záujmom mladých ľudí, ktoré sa však postupom veku menia a vyvíjajú. *Požiadavka citlivosti a citovosti* určuje pedagógovi zvýšenú citlivosť pri vedení a motivovaní činnosti, kedy pôsobí nielen na rozumovú zložku osobnosti mladého človeka, ale predovšetkým na jeho emocionalitu, a tiež táto požiadavka stanovuje, že činnosť má v účastníkoch vytvárať predovšetkým kladné emocionálne zážitky. Nakoniec by sme mohli ešte spomenúť *požiadavku efektivity*, kedy sa pýtame, ako pri možných zdrojoch (čas, peniaze, priestory, ľudia) prospieť čo najväčšiemu počtu mladých ľudí alebo preukazovať služby s dlhodobým vplyvom. Požiadavka efektivity vyžaduje, aby sa dosahovali správne ciele správnymi (primeranými) prostriedkami.⁶⁹

3.2. Výchovný projekt, ciele, úlohy a metódy

Výchova je nikdy sa nekončiaci a trvalý celoživotný proces. Výchovný proces má charakter dlhodobého, cieľavedomého mnohostranného procesu. Realizuje sa v troch etapách, ktoré môžeme teoreticky rozdeliť na formovanie mravného vedomia, formovanie postojov a presvedčenia, formovanie návykov a zvykov mravného konania.⁷⁰ Všeobecné výchovné ciele sú spojené so všeobecnými hodnotami, s kultúrou spoločnosti a s postojmi určitej skupiny obyvateľov. Vyjadrujú vlastne akúsi predstavu o najlepšom usporiadaní spoločnosti a o najlepšom občanovi. *„Základným cieľom výchovného systému spoločnosti je rozvoj individuality osobnosti pri rešpektovaní jeho dispozícií pre život. Cieľom výchovy spoločnosti je vychovávať občana štátu, ktorý je schopný demokraticky sa správať, komunikovať v záujme spoločnosti, byť tolerantný, uvedomujúc si kvality vlastnej osobnosti a schopný využívať svoje individuálne schopnosti. Cieľom kresťanskej výchovy je výchova*

⁶⁹ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 47-48

⁷⁰ Por. Burian R., Špánik M.: *Teória výchovy pre kresťanské školy*, Naša tlač, Trenčín 1994, str. 17

dokonalého kresťana, ktorý žije v duchu učenia Ježiša Krista.“⁷¹ Tieto ciele bývajú veľmi všeobecné a ťažko overiteľné. Všeobecné ciele je nutné mať vždy na pamäti, ak však zostanú formulované len týmto spôsobom, nie je často zrejmé, ako sa ich darí plniť. K dosiahnutiu konkrétneho cieľa v určitom časovom horizonte často vytvárame projekt. Ten musí vychádzať z konkrétnej situácie a z potrieb cieľovej skupiny. V projekte sú potom všeobecné ciele konkretizované do čiastočných cieľov – do úloh. Mali by byť formulované presnejšie, zameriavať sa na správanie mladého človeka, nie len napr. na jeho postoje. Presná formulácia úloh zjednodušuje na jednej strane voľbu metód pre ich dosiahnutie a na druhej strane hodnotenie splnenia úlohy. K dosiahnutiu výchovných cieľov slúžia súbory vhodných prostriedkov (postupov), čiže metódy. Nakoniec musíme určiť kritérium hodnotenia, aby sme mohli zhodnotiť, či a v akej miere sa nám darí dosahovať ciele.⁷²

4. Tri dimenzie výchovy v kontexte výchovno-evanjelizačnej práce

Vo výchovnom pôsobení môžeme nájsť tri rozmery – obsah, vzťah a prostredie. Všetky tri dimenzie výchovy spolu úzko súvisia a žiadnu z nich nemôžeme prehliadnúť ani podceniť.

4.1. Obsah výchovy

Výchova v mimoškolskom prostredí má výrazne činnostný charakter. Môže tu ísť o odpočinkové činnosti, rekreačné a záujmové činnosti, rôzne verejnoprospešné činnosti a pod. V kontexte mojej práce, keďže chcem sprístupniť v rámci výchovy vo voľnom čase

⁷¹ Burian R., Špánik M.: *Teória výchovy pre kresťanské školy*, Naša tlač, Trenčín 1994, str. 12

⁷² Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 42 - 43

aj evanjeliové posolstvo, sa zaoberám najmä tými prvkami výchovného pôsobenia, ktoré môžu túto našu snahu podporiť.

V prvom rade musíme brať do úvahy túžby a záujmy mladého človeka, aby sme mu neponúkali niečo, čo my síce môžeme považovať za správne a možno aj zaujímavé, no mladému dospelievajúcemu jedincovi to nič nehovorí alebo o to jednoducho nemá vôbec záujem. Potom sa samozrejme nemôžeme ani čudovať zlým výsledkom. K dospelievajúcemu človeku sa musíme priblížiť pre neho zaujímavou ponukou a až potom, po vytvorení priateľského vzťahu, môžeme mladého človeka formovať v zodpovednej miere.

Zastávam názor, že ak chceme osloviť adolescentov (nemyslíme tu len užšiu skupinu hlboko nábožensky založených ľudí) ponukou viery, resp. života podľa viery, nemôže byť naša práca s nimi jednostranne zaťažená len na evanjelizáciu v úzkom význame. Kresťanstvo je o rozvoji celej osobnosti človeka a preto musíme ponúkať kresťanskú vieru v úzkom spojení so životom, resp. zachovať správny výchovný postup – od reálneho života (aj bez viery) a túžob a očakávaní človeka až k postupnému vyznaniu viery. Evanjelizáciou máme v úmysle pripraviť človeka na prijatie radostnej zvesti evanjelia. Pri opačnom postupe môže vyznieť naše snaženie len ako pokus o nátlak k prijatiu nejakej ideológie.⁷³

Pri práci s adolescentami je potrebné veľa komunikovať a brať aj nesprávne názory a postoje mladých vážne a s úctou. Každý má právo sa myliť a každý má právo hľadať pravdu. Toto je tiež sloboda, ktorú nesmieme nikomu uprieť, aj keď to samozrejme prináša občas blúdenie mnohých mladých v slepých uličkách. No aj Boh dal človeku slobodu, aby sa mohol rozhodovať za Neho alebo proti Nemu. Vychovávateľ na poli evanjelizácie nemôže túto možnosť meniť. Preto celá výchova adolescentov musí byť v duchu

⁷³ Dospelievajúci ľudia potrebujú sami nájsť a pochopiť zmysel života a viery. Ponúknutie celej pravdy ako katechizmového faktu bez možnosti uvažovania, nesúhlasenia, vlastného hľadania pravdivosti, môže viesť k zbytočnému odmietnutiu pravdy, s ktorou by človek možno súhlasil, ale nesúhlasí len preto, že mu bola oznámená autoritatívne.

slobody, autentického vzťahu a komunikácie. Činnosť s adolescentami nemôže byť tiež prehnane pedagogická alebo katechetická. Je nutné nechať priestor aj pre obyčajnú ľudskú rovinu.⁷⁴

Čo má byť teda obsahom výchovno-evanjelizačnej práce s adolescentami? Musíme tu v prvom rade rozlišovať dve navzájom súvisiace skutočnosti – cieľ a prostriedky výchovného postupu. Krátkodobým cieľom by mohlo byť prijatie, resp. znovuobjavenie kresťanskej viery; dlhodobým cieľom by mohol byť slobodný a šťastný život človeka - kresťana s úprimným vzťahom k Bohu. A konečným cieľom by mala byť spása a večný život. Druhou a dôležitou skutočnosťou výchovného postupu sú prostriedky, ktorými môžeme dané ciele dosiahnuť, alebo sa o to aspoň pokúsiť.⁷⁵ V tomto kontexte môžeme potom rozlišovať obsah z hľadiska cieľa výchovy (kresťanské pravdy, Písmo, sviatosti, viera, nádej, láska) a obsah z hľadiska prostriedkov (zážitkové hry a aktivity, film, výlety, šport, vzťah, úprimnosť, radosť). Naša evanjelizačné pôsobenie musí byť nenápadné,⁷⁶ ale hlboké, dynamické, prítlačivé a plodné. A k tomu si treba vypracovať vlastný projekt činnosti, podľa ktorého budeme cieľavedome realizovať naše výchovné ciele.

⁷⁴ „Kto chce pomáhať mladým, musí ovládať umenie 'strácania času' - byť s nimi len tak.“ (P.Rosso; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/page1.htm##VYCH>)

⁷⁵ Nemyslíme tu len materiálne prostriedky. Prostriedkom k dosiahnutiu hodnotného cieľa môže byť aj zábava, turistika, oddych, šport a pod. Prostriedky sú pri výchove v určitom význame postupnosti dôležitejšie ako obsah, pretože ak chceme odprezentovať dobrý obsah zlými, chybnými, „suchými“, nepodnetnými prostriedkami, k obsahu často druhého človeka ani neprivedieme (tak, aby ho pochopil a prijal). Tu nechceme podceňovať obsah, ktorý má byť na konci výchovného pôsobenia v úplnosti interiorizovaný mladým človekom, ale ide tu o poukázanie na časté podceňovanie jednoduchých prostriedkov pri výchovnej práci. „Kto prehral svoju pedagogickú partiu na dvore či ihrisku, ťažko ju vyhrá v kaplnke, pretože tam sa asi nestretnú.“ (A. Dermek; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/page1.htm##VYCH>)

⁷⁶ Ako už bolo spomínané, nechceme sa v našej práci venovať rozmeru klasickej explicitnej evanjelizácie, ale zameriavame sa na nový prístup z hľadiska vzťahu a zážitkovej formy činnosti. V podstate ide o evanjelizáciu, ktorá je najprv relatívne implicitne zahrnutá v aktivitách a vzťahoch s mladými a až neskôr začíname priamo pôsobiť v rámci určitých aktivít čisto evanjelizačne a katecheticky – samozrejme aj tu môžeme použiť originálne spôsoby a aktivity s využitím zážitkovej pedagogiky.

4.2. Vzťah a komunikácia vo výchove

V poslednej dobe sa stále viac uznáva, že jedným zo špecifických rysov výchovy vo voľnom čase je neobyčajný význam vzťahovej roviny. Vo výchove platí, že *„idey a programy pôsobia zásadne len toľko, koľko pôsobia ľudia, ktorí sú ich nositeľmi.“*⁷⁷ Vznikajú preto nové formy mimoškolskej činnosti, ktoré sú založené prioritne na vzťahu medzi vychovávateľom a mladým človekom.⁷⁸

Vzťah je jediným spôsobom, ktorým je možné poskytnúť hodnoty a postoje. A tie tvoria jadro výchovy. Nejde len o vzťahy medzi vychovávateľom a jednotlivcami, ale aj o ďalšie vzťahy, ako napríklad: vychovávateľ – mladý človek, vychovávateľ – skupina mladých, mladý človek – mladý človek, mladý človek – skupina mladých, vychovávateľ – pedagogický tím, vychovávateľ – rodič, atď. Vzťahy sú vzájomné, navzájom sa ovplyvňujú. Súhrnne sa trvalejší charakter vzťahov a postojov v skupine nazýva termínom „sociálna klíma“. Momentálne vyladenie vzťahu sa podobne označuje ako „sociálna atmosféra“. Vzťahy sa budujú prostredníctvom komunikácie, ale tiež tým, že dávame mladým ľuďom dôveru, umožňujeme im prevziať spoluzodpovednosť (participácia).⁷⁹

4.2.1. Vzťah medzi vychovávateľom a mladým človekom

„Na začiatku je kontakt, stretnutie vychovávateľa s mladým človekom. Pokiaľ vychovávateľ dokáže dieťa alebo mladého človeka zaujať, vzniká vzťah. Výchovné pôsobenie tohto vzťahu sa prejaví tak, že postupne privádzame mladého človeka

⁷⁷ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 50

⁷⁸ „Zvláštny význam majú tieto vzťahy v práci s ohrozenou a rizikovou mládežou, pre ktorých tento vzťah môže byť jediným hodnotným vzťahom k dospelému (korektívny vzťah)...“ (Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 50)

⁷⁹ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 52-53

k poznaniu a prijatiu určitých hodnôt, o ktoré nám vo výchove ide. Je dávno známe, že nestačí, alebo dokonca niekedy nie je vhodné o týchto hodnotách hovoriť, ale skôr je dôležité, aby ich vychovávaný v našej praxi videl, vycítil, zažil. Ak mladého človeka nezaujme vychovávateľ, nezaujmu ho ani jeho hodnoty. Tu sa ukazuje význam osobnostných kvalít vychovávateľa. Čím menšia je skupina, s ktorou vychovávateľ pracuje, tým prirodzenejšie a spontánnejšie vznikajú vzťahy. Čím je skupina väčšia, tým viac musí vychovávateľ vzťahovú dimenziu plánovať a štruktúrovať.“⁸⁰

„Vo vzťahovej dimenzii na začiatku stojí zvedavosť mladého človeka, túžba spoznávať nových ľudí, a na konci stojí záväzok žiť podľa určitého hodnotového systému, vernosť. V ideálnom prípade výchovný cyklus vrcholí tým, že mladý človek si osvojuje i manažérske a vodcovské schopnosti, je schopný sám participovať na organizovaní a riadení programu a začať aktívne pôsobiť na ďalších mladých ľudí a podieľať sa na ich výchove a vzdelávaní.“⁸¹

Schému výchovy prostredníctvom vzťahu by sme mohli vyjadriť nasledovne: stretnutie – zaujatie osobnosťou vychovávateľa – naviazanie vzťahu, v ktorom mladý človek spoznáva hodnoty reprezentované vychovávateľom – prijíma ich, žije podľa nich – nakoniec je schopný podávať tieto hodnoty ďalej. Takouto metódou pracuje veľa mládežníckych organizácií.⁸²

Vychovávateľ, ktorý má k mladým ľuďom dobrý vzťah, môže čiastočne nahradiť aj nefunkčnú rodinu alebo doplniť jej pôsobenie tam, kde je funkčná len obmedzene. Takýto starostlivý vzťah nie je len otázkou dobrého srdca alebo dobrej vôle, ale má viacero špecifických vlastností a vyžaduje tiež určitú profesionalitu. Ide často aj o niektoré

⁸⁰ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 53

⁸¹ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 53-54

⁸² Slovenský skauting má napríklad svoj výchovný zámer postavený na družinovom systéme, kde sa združujú menšie rovesnícke skupiny (skautské družiny), ktoré vedie najskúsenejší z nich (skautský radca) a fungujú spolu s viacerými takýmito družinami v oddieli pod vedením dospelého skautského vodcu. Postupom času sa často práve radcovia stanú vodcami, šikovnejší členovia radcami a tak dochádza k postupnej a neustále sa vyvíjajúcej participácii na činnosti skautského oddielu a teda zároveň na skautskej výchove, ktorá spočíva v plnom fyzickom, duševnom a charakterovom raste mladého človeka.

neverbálne prejavy vychovávateľa („neuhýba očami, neodťahuje sa odo mňa, podá mi ruku...“); avšak nič ale nie je jasnejšou a dôležitejšou známkou záujmu dospelého o mladého človeka než ochota pravidelne a predvídateľným spôsobom si pre neho nachádzať čas. Práve v dobe dospievania a odpútavania sa od rodiny a hľadania nových vzorov môže byť práve vychovávateľ alebo vedúci záujmových činností tou osobou, ktorá sa stane vzorom.⁸³

4.2.2. Hranice a riziká výchovného vzťahu

„Aby vzťah medzi dospelým a mladým človekom zostal funkčný a pre obe strany prínosný, ja tiež veľmi dôležité, aby boli jasne vymedzené a oboma stranami rešpektované určité hranice. (...) Profesionálny vzťah predovšetkým vyžaduje, aby nedochádzalo k uspokojovaniu potrieb dospelého na úkor potrieb dieťaťa. Kde začínajú podobu a vývoj pedagogického vzťahu diktovať záujmy a potreby vychovávateľa, začína vznikať vážny problém. Dospelý, ktorý vstupuje do pedagogického vzťahu, si musí dobre uvedomovať svoje potreby, napr. potrebu súkromia, priateľstva, intimity, potrebu byť niekým uznávaný, potrebu statusu atď. Tieto potreby má každý normálny dospelý a má právo na ich uspokojovanie – samozrejme mimo pedagogického vzťahu! Človek, ktorý sa chce starať o potreby druhých, musí najskôr zaistiť svoje vlastné základné potreby. (...) Je nutné počítať s tým, že pedagogická profesia kladie veľké nároky na schopnosť jednať s ľuďmi, ovládať svoje emócie, byť príkladom. Dobrý vychovávateľ je pre deti zdrojom kladných citov, poskytuje im pocit istoty a bezpečia. Pokiaľ by sa človek len rozdával, mohol by nakoniec zostať prázdny, unavený, citovo vyčerpaný. V krajných prípadoch sa hovorí o tzv. syndróme vyhorenia. Tomu je možné predchádzať práve zámerným pestovaním a starostlivým chránením dobrých vzťahov k ľuďom, ktorí sú najbližší. (...) Pravý majster

⁸³ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 54

pedagogickej profesie ⁸⁴ je ten, kto dokáže dobre zladíť svoje súkromie i svoje povolanie a obe tieto oblasti vzájomne obohacovať.“ ⁸⁵

Dospelý človek, ktorý pracuje s mladými ľuďmi, by k nim mal mať vrelý vzťah, no mal by to však byť vzťah profesionálny v dobrom zmysle slova. Príliš silné citové väzby, pripútanie si mladého človeka k sebe, môže spôsobiť obom stranám značné komplikácie a vychovávanému tým nepomôžeme, ale niekedy môžeme i ublížiť. ⁸⁶ Tu je potrebné si uvedomiť a snáď i definovať hranice svojho výchovného pôsobenia, aby sme si nezamieňali vlastné pracovné ambície a citové potreby s výchovným zámerom a našim poslaním.

4.2.3. Pedagogická komunikácia

V ľudskej spoločnosti sa nemôžeme zaobísť bez ľudského kontaktu. Vzájomné vzťahy medzi ľuďmi sa vyjadrujú prostredníctvom sociálnej komunikácie, ktorú nie je možné zredukovať len na jednoduché vzájomné prenášanie informácií, ale predpokladá sa i pôsobenie jedného komunikanta na druhého s cieľom ovplyvniť ho, zmeniť jeho správanie. Jedna z foriem sociálnej komunikácie je práve komunikácia pedagogická. ⁸⁷

Pedagogická komunikácia je podstatou výchovného (výchovno-vzdelávacieho) procesu. Postavenie pedagóga v oblasti mimo vyučovania má však určité špecifiká. Vo svojej práci nie je viazaný osnovami a prípadné metodické materiály slúžia ako podnety

⁸⁴ Pedagogickú profesiu tu treba chápať nie v striktnom význame ako zamestnanie alebo profesionálnu prácu, ale v širšom význame ako prácu vyškoleného pedagóga - vychovávateľa (napr. VŠ pedagogického alebo psychologického zamerania), ktorý cíti povolanie venovať svoj voľný čas práci s deťmi a mládežou a tak naplňovať výchovný zámer, ktorý však má premyslený, na ktorý má podmienky a pre ktorý je ochotný obetovať svoj čas a sily. Zároveň sa tu však nevylučuje aj možnosť, že ide o profesionálneho pedagóga, ktorý pracuje s mládežou v mimoškolskom zariadení, ktoré je aj jeho zamestnaním, aj keď tu sa skôr zameriavame na ľudí, ktorí realizujú výchovnú prácu v dobrovoľníckej forme.

⁸⁵ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 56

⁸⁶ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 56

⁸⁷ Máme na mysli pedagogickú komunikáciu v oblasti výchovy mimo vyučovania.

a nezáväzne doporučený materiál. Pri plánovaní výchovno-vzdelávacích činností vychovávateľ vychádza z potrieb a prání mladých, vhodne a nenásilne ich ovplyvňuje. Tak sa pre mladých ľudí stáva priateľom a radcom, ktorý čo najmenej prikazuje a zakazuje, ale skôr doporučuje, usmerňuje a podnecuje. Získava mladých príťažlivým obsahom činností, svojim osobným vystupovaním, vytvorením podnetného prostredia, ktorého súčasťou sú i kladné sociálne vzťahy bez zbytočných konfliktov. Jedným z cieľov je spokojnosť mladého človeka a to, že sa tu cíti dobre.⁸⁸

Na základe uvedených skutočností je možné vymedziť niektoré zvláštnosti pedagogickej komunikácie v tejto oblasti výchovy: možnosť zmeny prostredia; príležitosť spontánne prejavíť svoje názory, postoje, pocity; možnosť uplatňovať čo najpestrejšie formy práce; dostatok príležitostí k individuálnym kontaktom; príležitosť hovoriť s mladými o tom, čo ich zaujíma, ako aj o ich starostiach a problémoch; dostatok času všímať si aj mimoslovné vyjadrenia, odhaľovať skryté významy ich slov; je tu priestor pre neverbálnu komunikáciu, jej veľký význam; dôraz na citové aspekty vzťahu medzi vychovávateľom a mladým človekom atď.

Pri výchove vo voľnom čase sa kladie dôraz na aktivitu, iniciatívu, samostatnosť a rozvíjanie tvorivosti. Pri použití slovných metód by mal prevládať dialóg nad monológom. Iniciátorom dialógov by nemal byť len vychovávateľ, ale v čo najväčšej miere aj mladí ľudia v skupine. Pri uplatnení názorných metód a metód praktických činností (a tie by mali byť zastúpené najčastejšie) je správne mladých nechať, aby spontánne prejavovali svoje skúsenosti, názory a vedomosti, aby mohli presadzovať svoje postoje. Vychovávateľ podporuje vzájomnú komunikáciu v skupine. Jej sledovanie má veľký diagnostický význam. Zároveň tiež usmerňuje priebeh komunikácie a dbá, aby vyjadrenia mladých mali spoločensky prijateľnú a žiaducu formu. Najúčinnějšíou formou práce je práca v skupine, kde vznikajú užšie vzťahy. Využívanie rôznych výchovných

⁸⁸ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 57-58

foriem poskytuje možnosť sledovať postavenie jednotlivcov v rámci skupiny a citlivo ho ovplyvňovať.⁸⁹

V komunikácii je veľmi potrebné všímať si nie len to, čo mladý človek hovorí, ale tiež ako to hovorí, ako sa pri tom tvári, kam sa pozerá, aké používa gestá, aký zaujíma postoj, či sa snaží priblížiť, alebo naopak vzdialiť, ako reaguje na dotyk, či mu je príjemný, či nepríjemný, či dokonca sa snaží o telesný kontakt a podobne. A je tiež samozrejmé, že všetky tieto neverbálne prejavy používa i sám vychovávateľ a taktiež ich zámerne reguluje a ovláda.⁹⁰

4.2.3.1. Špecifikum komunikácie s dospelými

Dospelosť sa vyznačuje hlbokými zmenami a často dlhodobým a zdĺhavým utváraním osobnosti človeka. Mladý človek sa už nespráva ako dieťa a ešte sa nespráva ako dospelý – správa sa ako adolescent. To spôsobuje samozrejme aj problémy a príležitostné disfunkcie vo vzájomnej komunikácii medzi dospelými a dospelými. Pozrime sa aspoň na základné špecifiká vzájomného dorozumievania.

Pri komunikácii s dospelými je potrebné nesústrediť sa len na obsah komunikovanej skutočnosti, ale tiež musíme brať do úvahy vzťah, ktorý máme vytvorený s dospelým človekom už pred tým, ako sa mu pokúšame niečo komunikovať. Ak je medzi nami nejaký konflikt, môže to narúšať celkový priebeh a výsledok komunikácie. Adolescenti majú často premenlivé reakcie a prechádzajú v priebehu krátkej doby z extrému do extrému. *„Tieto zmeny postoja, nálady a ďalších prejavov bývajú pre nepoučených účastníkov komunikácie nepochopiteľné a robia starosť nie len dospelým, ale dosť často tiež samotným dospelým. (...) Preto niet divu, že dospelí bývajú vplyvom kontaktu s adolescentami relatívne často podráždení, unavení alebo prekvapení a pod.,*

⁸⁹ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 58-59

⁹⁰ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 59

pretože toto obdobie života, bohaté krízy, roztržky a vonkajšie i vnútorné zvraty, obtiažne prekonávajú nie len mladí, ale aj ich najbližší. (...) Ak sa naučia nenechať sa vyviesť z miery postojmi, emóciami a prehnaným správaním dospievajúcich (ich výčitkami, urážkami, nezdvorilosťami, nárokmi a pod.), podajú tým mladým ľuďom obraz rodiča alebo učiteľa iného, než sú oni, ktorý je schopný zvládať svoje reakcie. Takíto dospelí sa dokážu s dospievajúcimi pohotovo dorozumievať, v pokoji im vymedzia hranice, ktoré nie je možné prekročiť, a ich dôveryhodnosť v očiach mladých stúpne.“⁹¹

Komunikácia pomáha dospievajúcim v oblasti sebapoznania, učia sa myslieť a vytvárať si plány do budúcnosti. Preto je vhodné, ak sú dospelí ochotní venovať dospievajúcim čas na spoločné rozhovory, samozrejme za predpokladu, že si budú dávať pozor na prudké reakcie alebo unáhlené hodnotenia. Dospievajúci prejavujú v určitých chvíľach zvláštnu postoje a správanie, čo súvisí s tým, že z určitého hľadiska medzi dospelými a mladými existuje kultúrny rozdiel v postojoch, záujmoch, správaní a súčasne i v psychických procesoch. Preto uznanie týchto odlišností a rozdielu medzi generáciami spočíva v pestovaní tolerancie.⁹² *„Podstatou tolerancie je uznanie spôsobu myslenia a správania blížneho, ak sa líši od toho, aký je vlastný nám. Keď berieme dospievajúcich takých, akí sú, priznávame im odlišnosť, ktorá nás navzájom rozdeľuje. Spočiatku to znamená vnímať a počuť odlišnosti, ktoré by mohli spôsobiť zásadné nezhody. Tolerantnosť nám môže spôsobovať utrpenie, pokiaľ v nás vyvoláva podráždenosť, nepokoj alebo averziu voči určitému spôsobu správania alebo postojov niektorých dospievajúcich. Avšak brať mladých takých, akí sú, ešte neznamená so všetkým súhlasiť, ani zavierať oči pred tým, čo je podľa nás v rozpore s našimi ideálmi alebo uznávanými hodnotami. Keď nesúhlasíme s niektorými ich postojmi, správaním alebo názormi, musíme vyjadriť svoj nesúhlas, vlúdne ho bez náhlenia vysvetliť a dať im čas na to, aby mohli pristúpiť k zmene*

⁹¹ Goddetová E. T.: *Umění jednat s dospívajícími*, Portál, s.r.o., Praha 2001, str. 15-16

⁹² „Tolerancia sa týka postojov, spôsobov správania, názorov a pod. Netýka sa osôb, pretože každá ľudská bytosť musí byť rešpektovaná bez ohľadu na jej presvedčenie a myslenie. Tolerancia sa uplatňuje v súvislosti so spôsobmi správania, ktoré zapadajú do spravodlivého, legálneho rámca. Človek nemá byť tolerantný voči správaniu, deliktom ani zločinom, ktoré kohokoľvek ohrozujú na majetku a živote.“ (Goddetová E. T.: *Umění jednat s dospívajícími*, Portál, s.r.o., Praha 2001, str. 25)

svojho pôvodného názoru alebo správania. Musíme teda tolerovať, že nezmenia okamžite svoj spôsob bytia. Tolerancia je obtiažny postoj, ktorý sa utvára postupne a tak, že sa učíme zaujímať vhodný odstup od dospievajúceho; jeho spôsoby správania ani úplne neodmietame, ale ani bezvýhradne neprijímame.“⁹³

„Hľadanie dobrého racionálneho odstupu je nepretržitý proces, ktorý vyžaduje zmobilizovanie schopností k pozorovaniu, pýtaniu sa a zmene, aby sme sa od dospievajúceho ani priveľmi nevzdialili, ale ani priveľmi nepriblížili. Základom zaujatia dobrého odstupu je samostatnosť, ktorú bude dospievajúci postupne nadobúdať.“⁹⁴

4.2.4. Participatívny prístup

„Snáď najvýznamnejším cieľom nášho výchovného pôsobenia je pripraviť mladých ľudí na to, aby boli schopní fungovať ako samostatní a nezávislí členovia spoločnosti. Cieľom výchovy vlastne je, aby vychovávaný prestal vychovávateľa potrebovať. To však nutne vedie k rozporu medzi podporou rastu ku slobode a závislosti na vychovávateľovi. (...) Každý vychovávateľ, nech už používa akýkoľvek štýl a akúkoľvek formu práce, si je vedomý toho, že akonáhle naviaže s mladým človekom vzťah, vzniká závislosť. Iniciatíva je totiž spravidla na strane dospelého. Viest' dieťa alebo dospievajúceho k väčšej autonómii a sebariadeniu je jedným z najdôležitejších úloh dospelého.“⁹⁵

Aby sme nepodcenili riziko závislosti, mali by sme si pri svojej práci s mladými ľuďmi klásť stále rovnaké otázky: Sme si vedomí závislosti mladých ľudí na nás, ktorú vytvárame? Umožňujeme tým, s ktorými pracujeme, podieľať sa na plánovaní, rozhodovaní, realizácii a hodnotení činností? Nakoľko sú naše ciele zhodné s potrebami a cieľmi tých, o ktorých sa staráme? Zodpovedá naša činnosť záujmom a každodenným

⁹³ Goddetová E. T.: *Umění jednat s dospívajícími*, Portál, s.r.o., Praha 2001, str. 25

⁹⁴ Goddetová E. T.: *Umění jednat s dospívajícími*, Portál, s.r.o., Praha 2001, str. 26

⁹⁵ Pávková J. et al.: *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002³, str. 61

problémom dospelých? Sme ochotní vzdať sa časti moci a riadenia? Pokiaľ sme ochotní riskovať, ak si to vyžiada snaha vzdať sa časti moci a kontroly? K čomu môže viesť presunutie časti právomocí mladým ľuďom, o ktorých sa staráme?

Participatívny prístup umožňuje dospelým v narastajúcej miere sa podieľať na svojej vlastnej výchove, no zároveň vyžaduje, aby sme u mladých ľudí rozvíjali: ochotu prevziať zodpovednosť za vlastné konanie, zručnosti spojené s plánovaním a rozhodovaním, schopnosť prevziať zodpovednosť za časť činnosti alebo programu pre celú skupinu, schopnosť a ochotu zapojiť sa do manažérskych zodpovedností spojených s fungovaním skupiny (prípadne aj v rámci nejakej mládežníckej organizácie).⁹⁶

4.3. Prostredie výchovy

V mojej práci sa venujem výchove dospelých v prostredí mimo školy, čiže výchove vo voľnom čase. Z toho vyplýva aj presnejšie vymedzenie prostredia, kde sa môže výchova vo forme, akú predkladám, realizovať. Samozrejme treba brať do úvahy veľkú variabilitu možností a nových, originálnych riešení, ktoré sú vždy prínosné. Je síce pravdou, že keď je už niečo osvedčené a dobre funguje, je zbytočné to nasilu meniť, ale tiež je pravdou, že stereotyp je rizikový z hľadiska motivácie, výkonu, hodnoty práce.

Položme si dôležitú otázku: Je súčasná mimoškolská práca s mládežou (v kontexte evanjelizácie) dostatočná, vhodná a úspešná? A často musíme konštatovať, že bohužiaľ v mnohých prípadoch (alebo oblastiach) voľnočasové pôsobenie na dospelujúcu mládež nie je dostatočné, ani vhodné, ani úspešné.⁹⁷ Často sa uspokojíme s prípravou mládeže na birmovku (často je to príprava len vedomostná a „suchá“) a prípadne sme radi, ak sa

⁹⁶ Por. Pávková J. et al.: Pedagogika voľného času, Portál, Praha 2002³, str. 61

⁹⁷ K výchove a evanjelizácii dospelých významne prispieva plánovitá a sústavná práca s nimi v mládežníckych spoločenstvách (napr. „stretká“ v saleziánskych oratóriách, spoločenstvá mladých vo farnosti, skautské oddiely vedené hlboko veriacimi vodcami a pod.).

niekoľko hlbšie veriacich osôb uchyť v nejakom farskom spoločenstve. Ale čo to kvantum ostatných, ktorí odchádzajú z praktického kresťanského života? Množstvo mladých ľudí blúdi v živote, pýtajú sa a hľadajú Boha, no my im nevieme normálnym spôsobom ponúknuť a ukázať cestu.⁹⁸

Je teda potrebné reálne (a nie teoreticky) s odvahou vstúpiť do sveta mladých a pripraviť a ponúknuť im prostriedky (a prostredie) na to, aby mali väčšiu šancu nájsť sami seba, druhých a Boha. (Na to však samozrejme treba veľa odvahy, trpezlivosti a viery.) Z toho vyplýva aj potreba vytvárania skupín a spoločenstiev, v rámci ktorých sa môže cieľavedome realizovať výchova mladého človeka.

Presné vymedzenie prostredia na výchovnú prácu vo voľnom čase by bolo veľmi obmedzujúce, pretože je veľmi veľa možností a spôsobov, ako a kde s mladými pracovať. Spomeniem aspoň niektoré: športové ihriská a herne (výhodou je napríklad saleziánske oratórium), príroda, klubovne, chaty, voľnočasové zariadenia atď. Treba však vždy brať stále do úvahy dve formy práce – všeobecné pôsobenie vychovávateľa v rámci veľkého celku (menší individuálny kontakt a slabší výchovný dosah na jednotlivca) a potom individuálnejšie pôsobenie v rámci menšej skupiny, ktorá sa sama vyčlenila alebo sme ju sami vytvorili a s ktorou sa pracuje už efektívnejšie a ktorú môžeme hodnotnejšie animovať. Tiež treba pri ponuke možností brať do úvahy „dopyt“, tzn. ponúkať mladým ľuďom to, čo ich zaujíma, po čom oni túžia a v rámci toho ich formovať a usmerňovať.

⁹⁸ Musíme si uvedomiť, že k mladým musíme hľadať nové prístupy na základe moderných štúdií v oblasti psychológie, sociológie a pedagogiky. Je smutné, ak svoju vieru prezentujeme archaickým spôsobom a potom sa čudujeme, že nevieme mladú generáciu osloviť. Mladí v dnešnej masovokomunikačnej dobe túžia po senzáciách, radi sú šokovaní a strhnutí príkladom (či už pozitívnym alebo negatívnym). Tak to musíme brať do úvahy a tiež sa nebáť byť originálni (a kresťanstvo je originálne!) a nebáť sa „šokovať“ (samozrejme v tom kladnom slova zmysle). Aj mnohé originalnosti svätých sú „len“ do historického kontextu doby začleneným rozvinutím Evanjelia.

5. Evanjelizovanie a výchova mladého človeka

„Podmienky spoločnosti nás všetkých nútia prijať metódy a všetkými silami hľadať cesty a spôsoby, ako prinášať ľuďom dnešnej doby kresťanské posolstvo, v ktorom jedinom budú vedieť nájsť odpovede na svoje otázky a čerpať silu na plnenie medziľudských povinností.“⁹⁹

„Celá otázka ohlasovania evanjelia spočíva vo vernosti voči posolstvu, ktorému slúžime, a voči ľuďom, ktorým ho máme odovzdať celé a živé. Z toho vyplývajú tri veľmi páľivé otázky. (...) Aká je dnes vnútorná sila evanjelia, ktorá má úplne preniknúť svedomie človeka? Nakoľko a ako je schopná sila evanjelia naozaj premeniť mysle ľudí tohto sveta? Aké cesty a spôsoby treba používať pri ohlasovaní evanjelia, aby sa jeho sila premenila na skutky?“¹⁰⁰

Pod evanjelizáciou rozumieme celkový proces, do ktorého nevyhnutne patrí: ohlasovanie evanjelia, vydávanie svedectva o novom spôsobe bytia a života v Božom Kráľovstve, ktoré už začalo, výchova vo viere tých, čo sa obrátili, oslava prítomnosti Ježiša Krista prostredníctvom sviatostí a v spoločenstve tých, čo v neho veria, pretváranie časného poriadku svojou silou. *„Dynamiku celkového priebehu evanjelizácie určujú tri fázy. Nejde o tri časové obdobia, ktoré nasledujú za sebou. Sú to skôr momenty, ktoré určujú vzťahy medzi rozličnými evanjelizačnými aktivitami: Ohlasovanie evanjelia (misionárska činnosť), ktoré má za cieľ vzbudiť začiatočné obrátenie, priľnúť k Ježišovi Kristovi a prijať jeho posolstvo spásy. Výchova vo viere (výchovno-pastoračná činnosť) zahŕňa všetko to, čo uskutočňuje Cirkev s veriacimi v spoločenstve: liturgickú činnosť, slávenie Božieho slova, charitatívnu a rozvoj podporujúcu činnosť, atď... Katechéza (katechumenálna činnosť), ktorá uschopňuje hlavne toho, kto prijal evanjelium, aby chápal, oslavoval a žil dobrú zvesť Božieho kráľovstva.“¹⁰¹*

⁹⁹ Pavol VI.: *Evangeli nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 9

¹⁰⁰ Pavol VI.: *Evangeli nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 10

¹⁰¹ Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996, str. 53

5.1. Postoje mladých ľudí k náboženstvu a viere

Najprv si musíme položiť dôležitú otázku: Ako sa v dnešnej modernej sekularizovanej spoločnosti odzrkadľujú náboženské postoje mladých ľudí? Odpoveď nie je jednoduchá a ani nemôže byť jednoznačná z dôvodu komplexnosti a rôznorodosti problému. Skúsime sa pozrieť aspoň na výraznejšie javy.

„Na jednej strane spochybňovanie úlohy náboženstva v živote človeka. To sa prejavuje odmietaním dogiem alebo ich spochybňovaním, stratou náklonnosti k náboženským kultom a poklesom návštevnosti bohoslužieb. Pokles návštevnosti bohoslužieb môže, ale nemusí znamenať stratu viery. Veľmi často ide skôr o vytváranie odstupu od toho, čo bolo predtým živé ako povinnosť. Na druhej strane obnovený záujem o náboženské a duchovné veci (púte, mládežnícke zhromaždenia), záujem o východné náboženstvá. Niektorí mladí ľudia majú taký smäd po duchovných veciach, že sú ochotní bez kritického ducha nasledovať akéhokoľvek guru.“¹⁰²

Musíme brať do úvahy fakt, že mladý človek je stále viac vystavovaný záplave rôznorodých a protichodných informácií, najmä v médiách, čo spôsobuje určitú „mentalitu podozrievania“. Výroky mladých sa preto často končievajú viac otáznikmi ako nejakými definitívnymi riešeniami alebo absolútnymi tvrdeniami. Je na zváženie aj otázka, či v prístupe mladých ľudí k náboženstvu dominuje určitá ľahostajnosť, alebo je to skôr neistota, nerozhodnosť, vyčkávanie.

Ďalšou dôležitou skutočnosťou (z hľadiska hodnotenia situácie) je kritický odstup mladých ľudí od Cirkvi, ktorý súvisí na jednej strane s túžbou po slobode v náboženskej oblasti (v kontexte s obavou pred inštitúciami) a na druhej strane je tu túžba po autenticite

¹⁰² Šelunga J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 8

v Cirkvi (oprávnená!). Kritika Cirkvi zostáva v mnohých prípadoch výrazom očakávania a nádeje. ¹⁰³ „Podľa názoru mladých aj táto „inštitúcia“ chátra. Podľa nich moc a autorita sa nerozpoznáva podľa sociálneho štatútu, ale podľa osobnej kompetencie. Akceptujú toho, kto je kompetentný. Sociálny štatút už nie je znakom vierohodnosti. (...) V hre je osobnosť človeka a jeho kvalifikácia. V súčasnosti je kritika Cirkvi veľká a všeobecne rozšírená. Kritizovaná je jej zastaralosť, neschopnosť prispôbovať sa, spájanie sa s mocnými sveta, nedostatok dialógu, autoritatívnosť. Kritike podliehajú aj jej časté zásahy do oblasti morálky, najmä keď ide o sexualitu, manželský a rodinný život, nenechávajú tak miesto pre morálnu zodpovednosť ľudí a ich schopnosť rozhodovať sa na základe vlastného svedomia.“ ¹⁰⁴ Táto kritika je často tvrdá, no napriek tomu sympatie k evanjeliu a ku kresťanskej viere ako takej pretrvávajú. Problémom je tu často práve „cirkevnosť viery“. Preto v dnešnej dobe nestačí niečo vyhlásiť na základe autority Písma alebo autority Cirkvi (ktorá je vo veľkej miere nielen mladými ľuďmi spochybňovaná), ale je nutné a dôležité o spomenutých problémoch viesť najmä osobný dialóg, tzn. komunikovať a veľa komunikovať s využívaním všetkých možností komunikácie (masmédiá, internet, publikácie, osobné stretnutia,...)¹⁰⁵ a svedčiť osobným životom a príkladom o evanjeliových hodnotách v každom prostredí. Tu práve majú nezastupiteľnú úlohu práve laici, ktorí musia byť „soľou zeme a svetlom sveta“. ¹⁰⁶ Ak si nechceme nechať u mladého človeka vytvoriť bariéru, musíme sa snažiť stať sa v jeho očiach autoritou, samozrejme na základe našej osobnosti, našich schopností, našej profesionality, a najmä nášho prístupu a svedectva života. Pretože „dnešný človek počúva radšej svedkov než učiteľov, a tých počúva len vtedy, ak sú zároveň svedkami.“ ¹⁰⁷ Až potom môžeme

¹⁰³ Por: Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 8-9

¹⁰⁴ Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 9

¹⁰⁵ V komunikácii s mladými sa nesmieme vyhýbať ani ťažkým a problémovým témam, ktoré sú však aktuálne (napr. informácie o zneužitíach a škandáloch v Cirkvi) a o ktorých sa v spoločnosti mladých hovorí. Informácie, ku ktorým sa dostávajú často cez médiá môžu byť aj skreslené, alebo nepravdivé, no niekedy sú bohužiaľ pravdivé a smutné. No musíme vedieť tieto veci prijať ako fakty, ktoré sa stali a vedieť na veci poukazať ako na zlo, ktoré sa stalo zo zlyhania ľudí, ktorí sú aj za to osobne zodpovední, no treba neustále poukazovať na Cirkev ako takú, ktorá nestojí a nepadá na jednotlivcoch, ktorí zlyhali či už v ľudskej alebo náboženskej rovine. A tiež je vhodné poukazovať na skutočnosť, že Cirkev nie sú len kňazi a „vyššia hierarchia“, ale sme to my všetci, ktorí sme pokrstení v mene Otca, Syna a Ducha Svätého a preto každý z nás sa má snažiť žiť podľa evanjelia a dávať druhým príklad, ako sa dá žiť z viery a vo viere.

¹⁰⁶ Por: Mt 5,13-16

¹⁰⁷ Pavol VI.: *Evangelii nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 48

dúfať, že našou výchovno-evanjelizačnou prácou vytvoríme vhodné podmienky na prijatie alebo znovuoobjavenie daru viery u mladého človeka.

Obdobie dospievania je vo všeobecnosti charakterizované ako obdobie kríz a prechod z detstva do dospelosti sa vyznačuje mnohými, neraz dramatickými zmenami. Týmto zmenám neunikne ani oblasť viery. Kríza¹⁰⁸ je však obdobím, kedy môžu veci dostať svoje pravé miesto. Kríza viery, ktorú pozná väčšina mladých ľudí, môže vyústiť do „katastrofy“, čo znamená totálny rozchod s vierou, alebo do viery osobne prijatej. Je potrebné zdôrazniť, že kríza viery je nevyhnutnou etapou pre zrod zrelej, osobnej viery.¹⁰⁹

5.2. Ohlasovanie evanjelia

„Kultúrny kontext súčasného sveta vyzdvihuje autonómiu osôb, ich rozdielnosť, a teda ich vlastnú jedinečnosť. Sloboda hľadania, prejavu, možnosť výmeny a dialógu, právo na vlastný názor a osobné presvedčenie sú požiadavkami, ktoré sa objavujú veľmi skoro v živote dospievajúceho človeka. Tieto hodnoty patria spontánne k súčasnej kultúre.“¹¹⁰ Preto nemôžeme pri evanjelizačnej práci obchádzať súčasné požiadavky človeka. Nemôžeme evanjelizovať len „klasicky“. „Dôležitosť obsahu evanjelizácie je zrejmá, ale to nesmie zmenšovať význam jej metód a prostriedkov. Otázka: Ako evanjelizovať? – je stále časová, pretože spôsoby hlásania evanjelia sa menia podľa miesta, času a ľudských kultúr, a provokujú teda do určitej miery naše schopnosti, aby hľadali a prispôbovali sa.“¹¹¹

Pri ohlasovaní evanjelia je v prvom rade podstatné a dôležité, aby sme predstavili to najdôležitejšie v našej viere: osobu Ježiša Krista. „Prvá časť evanjelizácie sa volá

¹⁰⁸ Z gréckeho *krisis* = zvažovanie.

¹⁰⁹ Por. Šelíng J.: *Spoločne objavujeme dar*, 2. diel, Kňazský seminár, Nitra 2004, str. 6

¹¹⁰ Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 7

¹¹¹ Pavol VI.: *Evangelii nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 47

Kerygma a pozostáva z predstavenia Ježiša Krista ako Spasiteľa, Pána a Mesiáša. Tiež ju voláme ohlasovanie alebo zvestovanie smrti a zmŕtvychvstania Ježiša Krista. Kerygma je základom budovania kresťanského života. Voláme ju tiež základná evanjelizácia, nakoľko sa nám predstavuje ako základ nového života v Kristovi. Ona vzbudzuje vieru, otvára srdcia, privádza k obráteniu a pripravuje k úplnému prilnutiu k Ježišovi Kristovi.“¹¹²

Takéto ohlasovanie evanjelia je nutné, ak pracujeme s dospievajúcimi, ktorí nemajú vieru, alebo ešte len hľadajú pravdu o cieľi a zmysle života. No musíme brať do úvahy aj mladých ľudí (často aj po birmovke!), ktorí vieru stratili, alebo sa ich viera dostala na najposlednejšie miesto v ich rebríčku hodnôt, alebo „nedospeli k osobnému a výslovnému prijatiu osoby Ježiša Krista“.¹¹³ Vtedy by bolo zbytočné katechizovať a stavať na rozsypaných základoch ich viery a preto je nutné aj im znovu ohlásiť kresťanskú kerygmu.

114

„Radostná zvesť sa má hlásať predovšetkým svedectvom vlastného života. Kresťan alebo skupina kresťanov sa snaží chápať druhých ľudí, v spoločnosti ktorých žije. Vľúdne s nimi záchádzajú, zaujímajú sa o ich život a osudy a usilujú sa spolu s nimi o všetko, čo je šlachetné a dobré. Okrem toho má z nich vyžarovať prostým a nevťeravým spôsobom ich viera v duchovné hodnoty, ktoré presahujú ostatné bežné hodnoty, a nádej v niečo, čo sa nevidí a čo si ľudia neodvažujú predstaviť. Zaiste takýmto tichým svedectvom títo kresťania vyvolávajú v srdciach tých, čo ich pozorujú, niektoré nevyhnutné otázky ako napríklad: Prečo sú takí? Prečo žijú takým spôsobom? Kto alebo čo ich na to podnecuje? Prečo sa o nás zaujímajú? Také svedectvo je už tichým, ale predsa veľmi silným a účinným hlásaním radostnej zvesti. To už je začiatok evanjelizačnej činnosti.“¹¹⁵ Takéto svedectvo však samo o sebe ešte nestačí a musí byť ozrejmené. Je potrebné druhým ľuďom „zdôvodniť nádej, ktorá je vo vás“.¹¹⁶ Preto radostnú zvesť, ohlasovanú životom, musíme potom

¹¹² Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996, str. 53

¹¹³ Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996, str. 55

¹¹⁴ Často sa používa v tomto prípade termín „reevanjelizácia“.

¹¹⁵ Pavol VI.: *Evangelii nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 27-28

¹¹⁶ 1 Pt 3,16

ohlasovať aj živým slovom.¹¹⁷ Hlásanie evanjelia dosahuje svoj plný účinok a význam až vtedy, keď každý, kto ho počuje, ho správne aj chápe, prijíma, nechá sa ním preniknúť a vnútorne s ním úplne súhlasí. Čiže prijme pravdy, ktoré nám boli zjavené prostredníctvom Ježiša Krista a rozhodne sa pre Božie kráľovstvo, pre nový stav vecí, pre nový spôsob života, a to života s Bohom, ktorý evanjelium otvára. Toto rozhodnutie sa však musí prejavíť konkrétnym vyjadrením viery a malo by byť zavŕšené vstupom do spoločenstva veriacich alebo obnovením praktizujúcej viery.¹¹⁸ Je však potrebné nechať priestor a čas mladým ľuďom, aby o veciach mohli slobodne (a aj kriticky) rozmýšľať, aby mali čas sa rozhodnúť, alebo aby sme prípadne nechali priestor aj pre rozumové zhodnotenie ich prvého nadšenia, ktoré by však po prvých náznakoch zodpovednosti mohlo opadnúť. Je potrebné, aby sme vieru prezentovali do hĺbky, v úplnom spojení so životom, ale je aj potrebné nezastierať požiadavku určitej náročnosti, ktorú kresťanská viera vyžaduje. Mladí ľudia však túžia po nových obzorochoch a chcú prekonávať svoje detské hranice, a preto im musíme podávať evanjelium v celej jeho kráse a hĺbke, a nikdy nie ako nejakú „zinštitucionalizovanú ideológiu“, ktorú nemôžu a ani nemajú prijať.

5.3. Výchova vo viere

„Evanjelizačná činnosť kresťanskej komunity nemôže byť uskutočňovaná primeraným spôsobom, ak nefunguje výchovný proces humanizácie, rastu a celkového vývinu osoby. (...) Evanjelizácia predpokladá výchovu, ktorá zohľadní východiskovú situáciu človeka, tempo jeho rastu a nastúpi cestu otvárania sa viere v spojení so životom. Vychovávať vo viere je možné len vtedy, keď sa viera začlení do úsilia humanizácie tak, že spolu so životom vytvárajú jediný proces rastu a vyzrievania osoby. Náplňou výchovy vo viere je vyzrievanie viery kresťanov, aby dokázali podať evanjeliové poslanstvo v obsahoch

¹¹⁷ „Nemožno hovoriť o skutočnej evanjelizácii, ak sa pri nej nehľasa aj meno, učenie, život a prisľúbenie, kráľovstvo a tajomstvo Ježiša Nazaretského.“ (Pavol VI.: *Evangeli nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 29)

¹¹⁸ Por. Pavol VI.: *Evangeli nuntiandi*, SSV, Trnava 1999, str. 29-30

a správaní sa vzhľadom na schopnosti asimilácie každého jednotlivca. (...) Celé dielo evanjelizácie uskutočňované Cirkvou má výchovný rozmer.“¹¹⁹

Základom náboženskej výchovy je sloboda. Táto sloboda nesmie byť narušená psychickým nátlakom alebo inými formami manipulácie, pretože potom sa uvedenie mladého človeka do poznania viery stáva nemožným a prináša často negatívne výsledky, akými sú nechť k náboženstvu, agresia voči Cirkvi alebo kňazom, vzdor voči všetkému, čo sa spája s náboženstvom.¹²⁰ „Ak mladí majú odpor voči náboženským záležitostiam, je to neraz následok prinucovania a nátlaku, ktorý na nich vyvíjali kňazi a rodičia. Jednou z najdôležitejších úloh náboženskej výchovy (...) musí byť uvedenie mladých do atmosféry otvorenosti voči tajomstvu Boha a človeka. Sústreďovanie sa na zložité katechizmové definície, nátlak učiť sa ich naspamäť, vonkajšie náboženské praktiky, ktoré nesprevádza autentické prežívanie, vytvárajú v deťoch predsudky voči náboženstvu, a to neraz na veľa rokov. Ak s týmito predsudkami vstupujú do obdobia dospievania, nezriedka sa celkom odcudzujú náboženskému životu.“¹²¹

Náboženský tlak, ktorý používajú niektorí pedagógovia, vychovávatelia alebo kňazi, spôsobuje často, že sa dotyční mladí ľudia v skupine, s ktorou sa pracuje, rozhodnú jednoznačne pre dve opačné strany – za Cirkev alebo proti nej. Preto je nutné pripomenúť, že presvedčanie a dohováranie, ktoré sa niekedy používa pri náboženskej výchove, sa nesmie nikdy premeniť na psychický nátlak. Stále musíme mať na pamäti rozmer slobody. Morálne a náboženské požiadavky, kladené na mladého dospievajúceho človeka, nesmú narušovať jeho slobodu a nemôžu prekračovať jeho duchovné a psychické možnosti.¹²²

„Centrom náboženskej výchovy je výchova k modlitbe. Modlitba je najdôležitejšou náboženskou skúsenosťou človeka. Zdá sa, že v náboženskej výchove preceňujeme pamäťové osvojovanie si a intelektuálne chápanie právd viery a nedoceňujeme potrebu

¹¹⁹ Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996, str. 54

¹²⁰ Por. Augustyn J.: *Smädní po láske*, Dobrá kniha, Trnava 2005, str. 73

¹²¹ Augustyn J.: *Smädní po láske*, Dobrá kniha, Trnava 2005, str. 73

¹²² Por. Augustyn J.: *Smädní po láske*, Dobrá kniha, Trnava 2005, str. 75

*vzbudzovať v dieťati náboženské túžby a želania. Viera (...) je základnou potrebou človeka. Dáva zmysel mnohým ťažkým skúsenostiam. Intuícia viery nám dáva vycítiť aj zmysel svojho života. Keď prirodzená ľudská motivácia stráca svoju silu (a ľahko ju stráca vo chvíľach rozličných kríz), vtedy rozhodujúci význam nadobúda motivácia viery. To ona nám dovoľuje vytrvať vo chvíľach slabosti, neúspechu a pádov.“*¹²³

Výchova vo viere nemá ustupovať náročnosti, má ponúkať nové pohľady. Tieto nové pohľady uvádzajú do problematiky, ktorá mladým nemusí byť hneď vlastná, ale v ktorej by nakoniec spoznali, že všetko, čo sa podáva, korešponduje s ich vlastnými záujmami a otázkami. Je dôležité dokázať dospelým, že serióznou reflexia o pravdách kresťanskej viery z rozličných aspektov je ďaleko od toho, aby odťahovala od života, od otázok, ktoré život prináša, ale práve naopak, ona sa na ne napája, osvetľuje ich a obohacuje nečakaným spôsobom.¹²⁴

5.4. Katechéza

„Katechéza, ktorá sa zameriava na prehĺbovanie a vyzrievanie viery človeka i komunít, sa chápe v rámci globálneho procesu evanjelizácie a prijíma črty autentickej výchovy vo viere. Katechéza patrí do celkového evanjelizačného procesu. Môžeme ju opísať ako intenzívnu etapu alebo obdobie, v ktorom sa kresťania učia porozumieť, sláviť a žiť evanjelium Kráľovstva, ku ktorému priľnuli. Toto všetko smeruje k tomu, aby sa kresťania aktívne zúčastňovali na budovaní cirkevnej komunity, na ohlasovaní a šírení evanjelia. Táto kompletná a základná kresťanská formácia má za cieľ vyznanie viery. Základnou charakteristikou katechézy je napomáhať dozrievaniu počiatkovej viery a vychovávať v tejto viere pomocou hlbšieho a systematickejšieho poznania osoby Ježiša Krista. (...) V katechéze ide o systematické a nie improvizované vyučovanie. Toto vyučovanie predkladá základy kresťanskej náuky. Je potrebné pokračovať ďalej, aby náuka

¹²³ Augustyn J.: *Smädní po láske*, Dobrá kniha, Trnava 2005, str. 76-77

¹²⁴ Por. Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 31

bola viac prehĺbená a lepšie pochopená. Jej obsah sa nelíši od obsahu evanjelizácie: Ježiš Kristus a jeho Posolstvo spásy. Katechéza predstavuje Ježiša Krista, pomáha spoznať jeho život, jeho dielo a tajomstvá jeho osoby. Katechéza nám rozpráva o Bohu a súčasne o človeku, lebo Ježiš Kristus je najväčšie zjavenie tajomstva človeka. Katechizovať je niečo viac ako vyučovať katechizmus, kázať alebo vyučovať náboženstvo: je to celková výchovná činnosť pomáhajúca pokrstenému globálne organizovať hodnoty svojej osobnosti z hľadiska evanjelia a pokračovať na ceste k zrelej viere.“¹²⁵

Práve vek dospievania je obdobím, kedy sa v mladom človeku začínajú objavovať rôzne plány, očakávania, túžby, najrozličnejšie otázky, ale aj rôzne sklamania, rozčarovania, depresie a tým aj prázdnota. „Katechéza by mala byť miestom, kde je prijímaná osobná skúsenosť katechizovaných. Šestnásťročný mladík má právo klásť otázky, má právo, aby bola vypočutá jeho hlasná vzbura a taktiež pochopené jeho občasné nadšenie. Toto všetko je znakom procesu hľadania určitého zmyslu. Znamená to zároveň nedostatok základných a životne dôležitých vecí. Je to prejav túžby nájsť ak už nie odpovede, tak aspoň odrazové mostíky k nim. (...) Katechéza v tejto etape nemôže viesť do slepej uličky. Hľadá dynamizmus v hĺbke osoby, dotýka sa srdca tam, kde sú tajné korene bytia, tam, kde prichádza a vstupuje sám Boh.“¹²⁶ On usmerňuje pohľad na iný zmysel prežívanej reality a otvára ducha k pochopeniu tajomstva života. Katechét je tu v úlohe svedka viery, ktorý je poslaný zvestovať slová života¹²⁷ čerpané z prameňov viery. Zčať skutočnú katechézu znamená kráčať s Kristom a stať sa jeho učeníkom. To znamená aj nechať sa „vyrušiť“ tým, čo on ponúka. Postupovať v katechéze znamená tiež prenikať stále hlbšie pri spoznávaní Boha a Ježiša Krista, naučiť sa pred ním stáť v modlitbe a kráčať v jeho prítomnosti každý deň.¹²⁸

Ten, kto katechizuje si musí neustále osvojovať dvojakú vernosť – vernosť Bohu i vernosť človeku. Katechéza má pomáhať dospievajúcim prehľbovať poznanie tajomstva

¹²⁵ Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996, str. 55

¹²⁶ Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 25

¹²⁷ Por. Sk 5,20

¹²⁸ Por. Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 25-26

Ježiša Krista, čiže prvoradé miesto v katechéze má mať Božie Slovo. Vernosť človeku sa prejavuje snahou katechéty poznať vnútorný svet dospievajúcich, poznávať to, čo žijú, čo ich trápi, po čom túžia atď. Je to najmä jeho pripravenosť a ochota najskôr počúvať.

Je teda potrebné vnímať, čo dospievajúci hovoria a žijú, čo je predmetom častých debát, zaujímať sa o ich svet a mať k tomuto svetu pozitívny postoj.¹²⁹ Treba tiež vybrať a správne zvoliť vhodnú pedagogiku, pri ktorej je potrebné vnímať všetky dimenzie mladého človeka (inteligencia, pamäť, aktivita, telo, city) a tieto využiť ako prostriedky k osvojeniu si viery. Tiež treba nechať priestor nepredvídateľnosti a rešpektovať určitý otvorený priestor, kde môže vstúpiť Boh a hovoriť k srdcu mladého človeka. V katechéze je potrebné používať i pedagogiku zvnútorňovania, prejavujúcu sa výchovou k tichu, kontemplácii, modlitbe, aby dospievajúci človek mohol nájsť svoju vlastnú cestu k Bohu.

Treba ešte pripomenúť, že pedagogika viery nevylučuje tajomstvo púšte. To znamená akceptovať otázku bez automatickej odpovede, akceptovať pochybnosti, otázky a prázdno bez toho, aby človek dostal okamžité ubezpečenie alebo aby sa sám cítil vždy vo všetkom istý. A je potrebné brať do úvahy, že prijatie viery je svojou podstatou slobodným činom.¹³⁰

„Katechéza je ohlasovaním a výkladom Božieho slova s dôrazom na jeho antropologický dosah. Autentická katechéza nie je antropocentrická¹³¹(...), ale antropologická. To znamená, že je realizovaná s ohľadom na konkrétneho človeka v konkrétnom prostredí a situácii, pretože chce prekonať oddelenie viery od života. Katechéza sa usiluje, aby posolstvo, ktoré je jej obsahom, nebolo vnímané ako informácie o veciach „umelo pridaných“ k normálnemu životu, o veciach, ktoré človek vlastne nepotrebuje, a aj keď, tak len vo výnimočných alebo extrémnych chvíľach. Ide o to, aby to bolo odovzdávanie skutočností, ktoré priamo živia život. (...) Objavuje sa výslovná

¹²⁹ „Napriek perverzitám, stratám noriem je to aj tento a takýto svet, ktorý je pozvaný ku spásu. Je to svet, ktorý aj teraz Boh miluje. Nemožno dobre vykonávať prácu a poslanie katechéty, ak určitým spôsobom nie je tento svet vášnivo milovaný.“ (Šeling J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 27)

¹³⁰ Por. Šeling J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999, str. 26-28

¹³¹ Do centra katechézy je postavený Ježiš Kristus, nie človek a jeho otázky.

požiadavka sprostredkovať Božie slovo takým spôsobom, aby sa javilo každému človeku ako odpoveď na jeho vlastné otázky, ako rozšírenie jeho hodnotovej orientácie, spolu s naplnením jeho najhlbších túžob: jednoducho, ako zmysel jeho vlastnej existencie a význam jeho vlastného života.“¹³²

5.5. Animácia

Formou výchovnej práce založenej na vzťahoch je animácia. Ide o „výchovnú metódu založenú na nedirektívnych a akčných metódach povzbudzovania mladých ľudí k hľadaniu vlastnej cesty životom a schopnosti realizovať svoju slobodu a autonómiu, pričom sa im zároveň predkladá veľké množstvo primeraných, zaujímavých štruktúrovaných pozitívnych možností seberealizácie. (...) Dôraz je kladený na otvorenosť výchovnej situácie, na dobrovoľnosť, možnosti voľby, priestor pre iniciatívu vychovávaných, na vytváranie rezistencie voči negatívnym sociálnym vplyvom atď.“¹³³ Mohli by sme stručne povedať, že „výchovná animácia znamená vytvoriť mladým ľuďom tak zaujímavú ponuku konštruktívnych činností, že rôzne formy protispoločenského konania stratia samy svoju príťažlivosť bez moralizovania a zakazovania. Okolo tejto činnosti sa začne vytvárať relatívne stabilizovaná skupina rovesníkov, čo im umožňuje spoznávať seba i druhých. V animačnej skupine sa na členov prenáša čo najviac zodpovednosti a rozhodovania; vedúci-animátor im je stále k dispozícii v prípade osobných i programových problémov.“

¹³⁴

Pri animácii je dôležitý význam skupiny. Skupina je v dnešnej sociálnej realite účinným miestom výchovy. Voľba skupiny znamená uznanie toho, že dosiahnutie určitých cieľov integrálneho (celostného) rastu osoby vyžaduje výchovné pôsobenie skupiny. „Skupina je miestom, kde je možné podporovať formovanie individuálnej identity mladého človeka, ako aj jeho otvorenie sa pre zrelú, uvedomelú a zodpovednú spoločnosť. Skupina

¹³² Por. Šelíng J.: *Spoločne objavujeme dar*, 1. diel, Kňazský seminár, Nitra 2003, str. 38

¹³³ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 77

¹³⁴ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 77-78

je za určitých podmienok (prostredia) aj privilegovaným (významným, prednostným) miestom otvorenia sa pre hodnoty, vrátane náboženských, ktoré pomáhajú mladému človeku prekročiť obzor bezprostrednej užitočnosti a umiestňujú ho do skutočne etickej dimenzie jestvovania.“¹³⁵

Jedným z faktorov účinnosti výchovy v skupine je úloha skupiny mladých v súčasnosti. Výskumy medzi mládežou potvrdzujú skutočnosť trieštenia a subjektivizácie (zúženia a obmedzenia pohľadu) spoločenskej a existenciálnej skúsenosti mladých. Prejavuje sa to v tom, že veľká časť mladých má ťažkosť dať jednotný a súvislý zmysel rôznym epizodám, z ktorých sa skladá život. Tiež sa to prejavuje v ťažkosti mladých žiť skutočne svoju príslušnosť v systéme spoločnosti – prejavuje sa to aj tým, že mladí pripisujú existenciálny význam tým skúsenostiam spoločenských vzťahov, ku ktorým dochádza v rámci spoločenského mikrokozmu. Ten je vytváraný súhrnom siete medziosobných vzťahov, ktoré sú charakterizované priateľstvom, rodinnosťou a každodenným zdieľaním zážitkov zo školy, práce a vôbec celého života, a ktoré umožňujú veľké vzájomné pochopenie v oblasti citov. Štýl vzťahov, ku ktorým dochádza v rámci systému spoločnosti (politická, inštitucionálna, ekonomická oblasť), mladí odmietajú a trpia ho a skúsenosti takýchto vzťahov neberú ako významné. Skúsenosť príslušnosti ku skupine sa prežíva ako významná pre mladého človeka, pretože má typické charakteristiky vitálneho sveta. Môže byť preto považovaná za istý druh spojovacieho článku medzi skúsenosťami vzťahov vitálneho sveta a skúsenosťami spoločenského systému.¹³⁶ „Pre mladého človeka je spoločenská skúsenosť skupiny významná. Skupina mu môže umožniť otvoriť sa niektorým formám účasti na spoločenskom živote. Toto je veľmi dôležité hľadisko súčasného sveta mládeže. Skupina je miestom, kde stretanie sa ľudí môže pomáhať mladým znovu pospájať úlomky svojho každodenného života. Skupina teda z jednej strany dovoľuje animátorovi rešpektovať mladého človeka v jeho svete a súčasne mu ponúknuť aj cestu vyzrievania na osobnej i spoločenskej úrovni.“¹³⁷

¹³⁵ Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 67

¹³⁶ Por. Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 67-68

¹³⁷ Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 68

„Keďže skupina je miestom, kde sa mladý človek konfrontuje (stretá) s najhlbšími otázkami svojho života, je aj miestom uspokojenia jeho najhlbších potrieb, ktoré podopierajú a živia identitu ľudskej osoby. Aby sa táto úloha skupiny uplatnila, je nevyhnutné, aby skupina nejakým spôsobom inštitucionalizovala svoju sieť vnútornej komunikácie, teda sieť komunikačných vzťahov spájajúcu svojich členov. (...) Skupina je schopná viesť do činnosti zložitú psycho-sociálnu dynamiku, ktoré ak sú vhodne usmerňované, majú vysoký výchovný potenciál (účinnok).“¹³⁸ Jednou z dynamík je aktivovanie uvedomenia členov skupiny a ide o štyri rôzne procesy: uvedomenie si seba (bez tohto procesu by sa nasledujúce nemohli primerane realizovať), uvedomenie si jednoty v odlišnosti (ide o objav tej jednoty, ktorá sa odvádza z riskantného a ťažkého otvorenia sa, ktoré uskutočňuje jeden človek voči druhému s cieľom budovať spoločné životné ciele¹³⁹), uvedomenie si solidarity s ľudstvom (mladý človek vníma, že jeho život nie je ostrovom, ale je spojený neviditeľnou niťou so životom druhých a celého sveta¹⁴⁰), uvedomenie si celkového zmyslu života (skupina spoločne hľadá zmysel ľudskej existencie, angažuje sa v prospech života a človeka, a tak uskutočňuje skutočné hľadanie zmyslu, ktoré môže osvietiť vedomie jej členov).¹⁴¹

Pri každej výchovnej činnosti nesmieme zabúdať na dôležitý a už spomínaný rozmer hlbokého osobného vzťahu, ktorý je základom práce s človekom¹⁴², pretože človek

¹³⁸ Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 68

¹³⁹ „Skupina je hlavným miestom na uskutočnenie tohto typu otvorenia sa v tom istom čase, v ktorom sa posilňujú hranice osobnej identity toho, kto sa otvára. Bez tohto otvorenia sa pre zdieľanie, ľudská identita môže nadobudnúť podobu individualizmu, egoizmu a priviesť človeka na cestu narcizmu (prílišného vnímania seba) alebo strmú cestu vôle po moci. Toto sú, žiaľ, v súčasnej zložitej spoločenskej kultúre prevládajúce typy identít, ktoré plodia izolovanie (odcudzenie) sa od seba, od druhých a od prírody. Toto izolovanie sa je deštruktívne (zničujúce), lebo je živé agresivitou a násilím.“ (Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 70)

¹⁴⁰ „Skupina prospieva tomuto procesu, lebo v nej je komunikácia medzi osobami veľmi blízka a je súčasne ústna, gestuálna a dotyková. Skupina tým, že osobu komunikáciou silne citovo zapája, vyťahuje ju z uzavretého súkromia. Je to niečo úplne iné ako v organizáciách a v systéme spoločnosti.“ (Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 70)

¹⁴¹ Por. Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 69-70

¹⁴² Podľa koncepcie Karola Rogersa.

má sám v sebe dostatok síl na riešenie problémov. To, čo od nás mladý človek očakáva, je byť priateľom: empatickým, autentickým a kongruentným.¹⁴³

5.6. Výchova zážitkom

*„Výchovné postupy založené na zážitku, skúsenosti, predstavujú široký prúd nových alebo znovuobjavených metód výchovy vo voľnom čase, ktorý spätne významne ovplyvňuje celú pedagogiku.“*¹⁴⁴ Môžeme sa s nimi stretnúť pod rôznymi názvami, ako napr. výchova zážitkom, zážitková pedagogika, výchova dobrodružstvom, výchova v prírode, a pod.¹⁴⁵

Celá zážitková pedagogika sa opiera o intenzívne prežívanie, zážitky a skúsenosti získavané aktívnou účasťou v programe zahrňujúcom väčšinou fyzicky alebo psychicky náročné činnosti, spojené s určitou mierou (kontrolovaného) rizika, ktoré sa realizujú väčšinou vo vonkajšom prostredí. Všetky aktivity sú zamerané na rozvoj sebazoznania, sociálnych vzťahov a vzťahov k životnému prostrediu, preto okrem fyzického či psychického výkonu zahŕňajú zvyčajne sebareflexiu, reflexiu sociálnej interakcie a pozorovanie prostredia. Predpokladá sa, že prežitie a spracovanie (riadená reflexia) takto získaných podnetov môže viesť ku zmene správania a konania a k pozitívnemu rozvoju osobnosti.¹⁴⁶

V modernej spoločnosti dochádza k redukcii priamych skúseností. Spotrebný prístup k životu obmedzuje samostatné rozhodovanie a aktivitu, škola zostáva svojím hlavným zameraním pri pasívnom reprodukování vedomostí žiakov a rodičia sa snažia deťom všemožne zjednodušovať cestu k životu. *„Výchova má byť mnohostranným procesom, avšak častokrát zisťujeme, že vo výchovnom procese chýba aktivita a zaujatie.*

¹⁴³ Empatický - spolucítiaci, autentický – pravdivý sám so sebou, kongruentný - schopný vhodným spôsobom navonok prejavovať svoje vnútorné prežívanie. (Por. Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000, str. 81)

¹⁴⁴ Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 79

¹⁴⁵ Zážitkovou pedagogikou sa zaoberá vo významnej miere české občianske združenie Prázdninová škola Lipnice, Outward Bound – Česká cesta.

¹⁴⁶ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 79

Chýba to potrebné blúdenie a objavovanie, určitá miera prijateľného rizika. Celkovo v našom živote ubúda situácií, v ktorých nemáme vopred vykalkulovaný záver. Ubúda dobrodružstva.“¹⁴⁷

Ako súvisí dobrodružstvo napríklad s kresťanskou výchovou? V dnešnej dobe a všeobecne u dospelých osôb je veľký dopyt po nových, tajomných, dobrodružných skúsenostiach. Prečo im neponúknuť aj kresťanské témy formou zážitku, dobrodružstva, skúsenosti? Kresťanské témy mladí často odmietajú, pretože sa im javia „suché, nič nehovoriace, o ničom“. Často je to však chybou nevhodného prístupu k nim. Monotónna prednáška o kresťanských čnostiach nemusí mladého človeka osloviť, no dobrodružná cesta k hĺbinám pravdy o človeku, štylizovaná do netradičného programu, aktivity či táborového pobytu, dokáže v mnohých prípadoch vo veľkej miere pohnúť s vnútorným svetom mladého človeka.¹⁴⁸ Samozrejme, výchovu zážitkom nemôžeme chápať ako jedinu správnu alebo vždy vhodnú formu výchovnej práce. No môžeme ju považovať za jednu z kvalitných možností.

Pocit dobrodružstva sa vytvára v našej mysli – je to napätie, ktoré vzniká vždy, keď sa rozhodujeme urobiť krok do neznáma, zahájiť činnosť, o ktorej nevieme, ako skončí, a ešte nevieme presne určiť, či nám na to stačia schopnosti a sily.¹⁴⁹ Toto napätie a najmä zakončenie takejto vopred nevyskúšanej činnosti, sa pretvára v silné osobné zážitky a je to každého subjektívna záležitosť. Hĺbku týchto zážitkov môžeme ovplyvniť zdieľaním s inými osobami, výmenou dojmou a pocitov zo spoločne prežívaných situácií a vplyvom atmosféry prostredia.¹⁵⁰

Zážitkové aktivity a hry privádzajú mladého človeka k lepšiemu poznaniu samého seba a svojich doteraz utajených schopností, pomáhajú odbúravať najrôznejšie bariéry a tak ovplyvňujú psychickú odolnosť, sebavedomie a sebadôveru. Keďže sa to deje

¹⁴⁷ Neuman J.: *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*, Portál, s.r.o., Praha 1998, str. 26

¹⁴⁸ Vychádzam najmä z osobnej skúsenosti s podobnými aktivitami v rámci zážitkového programu na podujatiach, ktoré sme organizovali v rámci činnosti v Slovenskom skautingu.

¹⁴⁹ Keby sme tak dokázali vnímať kresťanskú lásku, život a svätosť ako úžasné dobrodružstvo!

¹⁵⁰ Por. Neuman J.: *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*, Portál, s.r.o., Praha 1998, str. 26

v spoločenstve hráčov, ktoré im priebežne ponúka množstvo cenných spätných väzieb, tiež lepšie spoznávajú svoje miesto vo svete ľudí a v neposlednom rade aj tento svet. Zážitkové hry sa pre vek dospievania stávajú jedným z najvýznamnejších účinných prostriedkov vzdelávania a výchovy. Ich výnimočná účinnosť je postavená na silnom autentickom osobnom zážitku a s ním spojených emócií, umocňujúcich skúsenosti získané v priebehu hry.¹⁵¹ Z uvedených dôvodov považujem zážitkovú pedagogiku za veľmi prínosnú a efektívnu v práci s dospievajúcou mládežou.

5.7. Terénna práca

Formou práce s mládežou, ktorá prebieha vo voľnom čase, ale presahuje už podstatne do sociálnej pedagogiky, je terénna práca. Pedagogický pracovník, ktorý sa chce venovať takejto forme práce, vyhľadáva mladých ľudí v prostrediach, ktoré sú pre nich prirodzené, nadväzuje s nimi kontakt, snaží sa im ponúkať pozitívne možnosti využitia voľného času (organizuje rôzne miestne akcie s dôrazom na hry, zážitok, sebavyjadrenie, pozýva na víkendové a prázdninové akcie), pomáha im pri presadzovaní ich záujmov a potrieb, radí im v krízových situáciách a pod.

Pri takejto forme výchovnej práce je základnou podmienkou dôvera. Terénna práca kladie na pedagóga neobyčajné nároky, vyžaduje byť k dispozícii mladým ľuďom vtedy, kedy to oni potrebujú. Terénny pracovník sa môže dostávať do situácií konfliktu etických požiadaviek: nutnosť získať a udržať si ich dôveru, prispôbiť sa subkultúre mladých, v konflikte s požiadavkami spoločnosti. Je konfrontovaný s opakovanými neúspechmi, keď mladí, s ktorými pracuje, opakovane zlyhávajú (asociálne správanie, drogy, väzenie).¹⁵²

¹⁵¹ Por. Hrkal J., Hanuš R. et al.: *Zlatý fond her II.*, Portál, s.r.o., Praha 1998, str. 14

¹⁵² Pri takejto forme výchovnej práce sa zameriavame väčšinou na mládež problémovú s disociálnym, asociálnym, alebo až antisociálnym správaním. V oblasti pastorácie je táto stále sa rozrastajúca skupina mladých ľudí často obchádzaná, pravdepodobne vzhľadom na náročnosť práce s problémovou mládežou a tiež pravdepodobne pre relatívne slabé výsledky. No treba zvážiť, či netreba hľadať možnosti aj v týchto sociálnych oblastiach, pretože Ježiš Kristus neprišiel hľadať spravodlivých, ale hriešnikov a prišiel hľadať najmä tých, čo sa stratili... Asi by sme sa nemali báť viac hľadať pointu kresťanskej viery.

Táto práca je veľmi náročná a znamená veľké riziko rýchleho vyhorenia (burnout efekt). Takúto formu práce nie je možné pravdepodobne vykonávať natrvalo. Terénny pracovník po niekoľkých rokoch väčšinou prechádza na iný typ práce alebo opúšťa priamu pedagogickú prácu. V priebehu práce je veľmi dôležitá relaxácia, ďalšie vzdelávanie, supervízia, vzťahové zázemie mimo skupiny mladých, s ktorými sa pracuje, pre udržanie odstupu.¹⁵³

Aj keď terénna práca s problémovou mládežou nie je pravdepodobne v pastorácii prioritná, je potrebné hľadať nové cesty, ako možno priniesť Krista aj na okraj spoločnosti. Aj o tom je kresťanstvo.

6. Vychovávateľ a animátor

Jedným z najdôležitejších prvkov výchovnej a evanjelizačnej práce je práve osobnosť človeka, ktorý vychováva a evanjelizuje. Pretože aj najlepšie metódy a formy v rukách neschopného alebo ľahostajného vychovávateľa skončia neúspechom. A naopak, charizmatický človek dokáže aj s minimálnymi prostriedkami konať zázraky. Preto je dôležité uvedomiť si potrebné vlastnosti, ktoré má mať človek, ktorý chce výchovne pôsobiť na mladých ľuďoch, alebo o ktorých dosiahnutie by sa mal snažiť.¹⁵⁴

V prvom rade by mal mať základné kladné ľudské charakterové vlastnosti a pri evanjelizačnej práci samozrejme aj hlbokú kresťanskú vieru. Ďalej je tu nádej alebo výchovný optimizmus¹⁵⁵ a láska, navonok prejavovaná v láskavosti.¹⁵⁶ Potom tu musia

¹⁵³ Por. Pávková J. et al.: *Pedagogika voľného času*, Portál, Praha 2002³, str. 79-80

¹⁵⁴ Samozrejme s prihliadnutím na povahu, osobnostné črty a jedinečné vlastnosti každého človeka.

¹⁵⁵ Výchovným optimizmom mám na mysli vieru, že mladý človek sa môže zmeniť a že výchovné prostriedky, ktoré použijeme, budú úspešné a prospešné. „*Zaobchádzajte s človekom podľa toho, aký je a on takým zostane. Zaobchádzajte s človekom podľa toho, akým môže a mal by byť a on sa takým stane.*“ (Goethe; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/page1.htm##VYCH>)

¹⁵⁶ V preventívnom výchovnom systéme Don Bosca je láskavosť jedným z troch základných a podstatných pilierov výchovného pôsobenia (vedľa rozumu a praktickej viery).

byť nutne aspoň základné pedagogické a psychologické vedomosti z tej oblasti, v ktorej chce pôsobiť. Výhodou sú aj osobné skúsenosti s výchovnou prácou, tie sa však nadobúdajú a zdokonaľujú postupne. Je potrebná taktiež vhodná a správna motivácia (láska k mladým, povolanie, životný vzor v nejakom svätcovi, atď.), aby nebola výchovná práca vedená nesprávnymi pohnútkami.

Vychovávateľ (animátor¹⁵⁷) je sprievodcom mladého človeka, preto musí vedieť nadviazať s mladými vzťah a vedieť byť vždy ku každému priateľský a láskavý. Mal by vedieť druhých oduševniť a potom ustupovať do úzadia. Má byť príťažlivou osobou (veselý, radostný, dynamický, skromný, so zmyslom pre humor) a mal by žiť príťažlivým životom. Má byť človekom viery, evanjelizátor (vie zdôvodniť svoju nádej, pozná dostatočne svoje náboženstvo, objavuje Boha v každodennom živote, na všetky udalosti sa pozerá vo svetle Evanjelia). Má byť zodpovedný, vnútorne slobodný, realista, ktorý pozná seba samého, a tak sa prijíma; zároveň prijíma aj iných takých, akí sú. Má byť osobne šťastný a svoju radosť vyžarovať aj navonok. Má vedieť s mladými „zabíjať čas“ – byť s nimi „len tak“ – byť prítomný. Má sa starať o svoj osobný rast a stávať sa osobnosťou - čestný, dobrý, štedrý, obetavý, systematický, spoľahlivý, hlboký, rozumný, otvorený voči tajomstvu... (duchovná literatúra, sviatostný život, láska). Má vedieť prejavovať mladému človeku úctu a mal by ho vidieť lepšieho, ako sa vidí on sám.¹⁵⁸ Animátor má vedieť pomáhať mladému človeku prebrať zodpovednosť za svoj život, nachádzať svoje miesto vo svete, dosiahnuť večný život. Má dôverovať Bohu, ktorý sa postará o tých, ktorým on nemôže pomôcť. Má poznať svoje schopnosti a svoje hranice a má sa starať aj o svoj vlastný život (ľudský, duchovný). Má mať dostatočnú zrelosť ľudskú i duchovnú – vedieť sa vcítiť, schopnosť zaujať odstup, schopnosť zvládať problémy a frustráciu, schopnosť prekonávať egocentrizmus. Dobrý animátor nie je ten,

¹⁵⁷ Človek, ktorý animuje. „Animácia je celkový proces, prostredníctvom ktorého sa skupina či spoločenstvo podporuje alebo podnecuje k mysleniu, rozhodovaniu a spoločnému konaniu s cieľom premeniť skutočnosť. To znamená, naučiť sa dobre využívať hlavu, srdce a ruky spoločne s ostatnými. Ide teda o výchovu smerujúcu k úvahám, k rozhodovaniu a konaniu v skupine, prostredníctvom ktorej sa rozvíja kritické svedomie. Ono nám pomáha správne hodnotiť životné situácie a podporovať konštruktívnu činnosť, aby viedla k obnove nášho života na každej úrovni.“ (Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996)

¹⁵⁸ Dôvera je vo výchove zdrojom sily pre rast.

kto je najlepší a najschopnejší, ale ten, kto je ochotný sa obetovať, venovať svoj čas službe iným. Animátor má byť nositeľom nádeje pre mladých.¹⁵⁹

„Keď sa vrháš do apoštolátu, maj na pamäti, že vždy ide o to, urobiť ľudí šťastnými, veľmi šťastnými: Pravdu nemožno oddeliť od skutočnej radosti. (...) Kristus očakáva veľa od tvojej práce. Musíš ísť hľadať duše bez čakania na ich zavolanie ako Dobrý Pastier, ktorý šiel hľadať tú stú ovcu, čo zablúdila.“¹⁶⁰

¹⁵⁹ Por. Los Animadores; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/animacia.htm>

¹⁶⁰ Escrivá J.; dostupné na: <http://www.ruksak.sk/brazda.htm>

Zoznam použitej literatúry:

- Augustyn J.: *Smädní po láske*, Dobrá kniha, Trnava 2005
- Baláz R., Štiavnický A.: *Milovať bez lásky a sexu?*, DACO, Jozef Mikloško, Bratislava 1997
- Baranyai L. et al.: *Animácia skupín*, DOMKA, Bratislava 2000
- Břicháček V.: *Skautské putování po stezce životem*, Nadace FONSS, Praha 1995
- Burian R., Špánik M.: *Teória výchovy pre kresťanské školy*, Naša tlač, Trenčín 1994
- Dermek A.: *Don Bosco vychovávateľ*, strojopis pre vnútornú potrebu SDB
- Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu*, SSV, Trnava 1969
- Faber A., Mazlish E.: *Jak mluvit, aby nás teenageri poslouchali, jak naslouchat, aby nám teenageri důvěřovali*, Computer Press, a.s., Brno 2007
- Goddetová E. T.: *Umění jednat s dospívajícími*, Portál, s.r.o., Praha 2001
- Hrkal J., Hanuš R. et al.: *Zlatý fond her II.*, Portál, s.r.o., Praha 1998
- Macek, P.: *Adolescence*, Portál, Praha 2003²
- Mullier Ch.: *Už jim nerozumíme?*, Portál, Praha 1995
- Neuman J.: *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*, Portál, s.r.o., Praha 1998
- Pávková J. et al.: *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002³
- Pavol VI.: *Evangelii nuntiandi*, SSV, Trnava 1999
- Prieto J.: *Smer-človek; Kurz pre animátorov*, Vydavateľstvo DON BOSCO, Bratislava 1996
- Říčan, P.: *Cesta životem: vývojová psychologie*, Portál, Praha 2006²
- Smékal V., Macek P.: *Utváření a vývoj osobnosti*, Barrister&Principal – studio s.r.o., Brno 2002
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Spolok Svätého Vojtecha, Trnava 2000
- Szentmártoni M.: *Svet mladých*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 1996
- Šelíng J.: *Katechéza mládeže*, skriptum RKCMBF, Nitra 1999
- Šelíng J.: *Spoločne objavujme dar*, 1. diel, Kňazský seminár, Nitra 2003
- Šelíng J.: *Spoločne objavujme dar*, 2. diel, Kňazský seminár, Nitra 2004
- Štúr I.: *Metamorfózy života*, Pre Procter & Gamble, spol. s r. o. vydal Durlák, 2006
- Vágnerová M.: *Vývojová psychologie*, Portál, Praha 2000